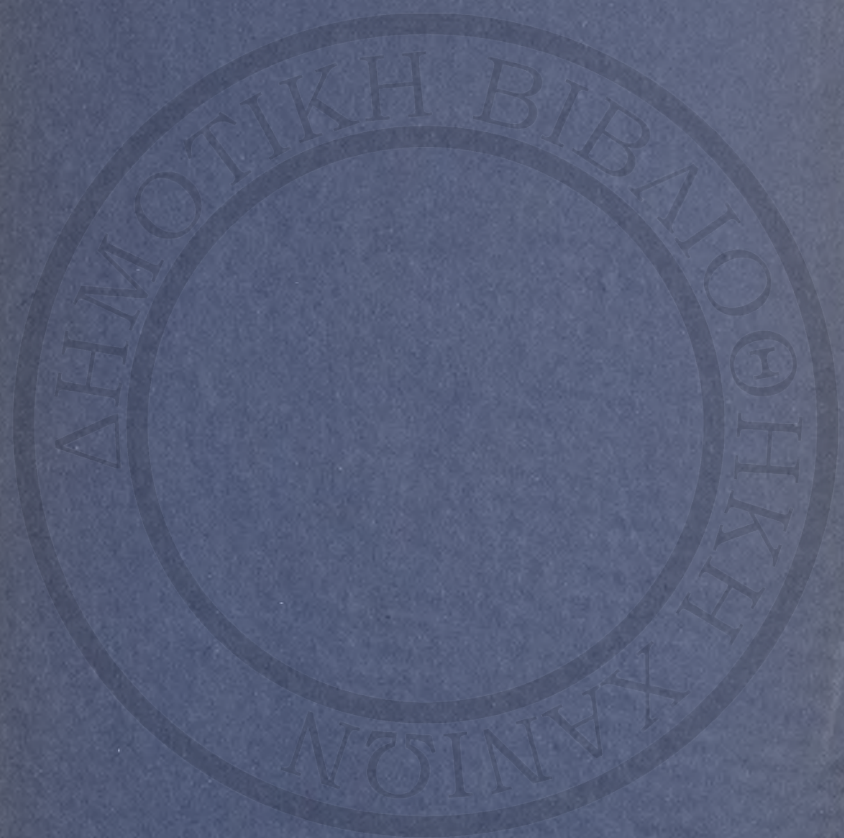

Барский Лепид. I.

Лепиды из 140 кытнуж '10/0-
плау.

940.542
BAP

ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΔΥΟ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ Μ. Ρ. ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΥ,
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑΙ

ΥΠΟ

ΕΦΥΡΙΑ Γ. ΒΑΡΔΑΚΙ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

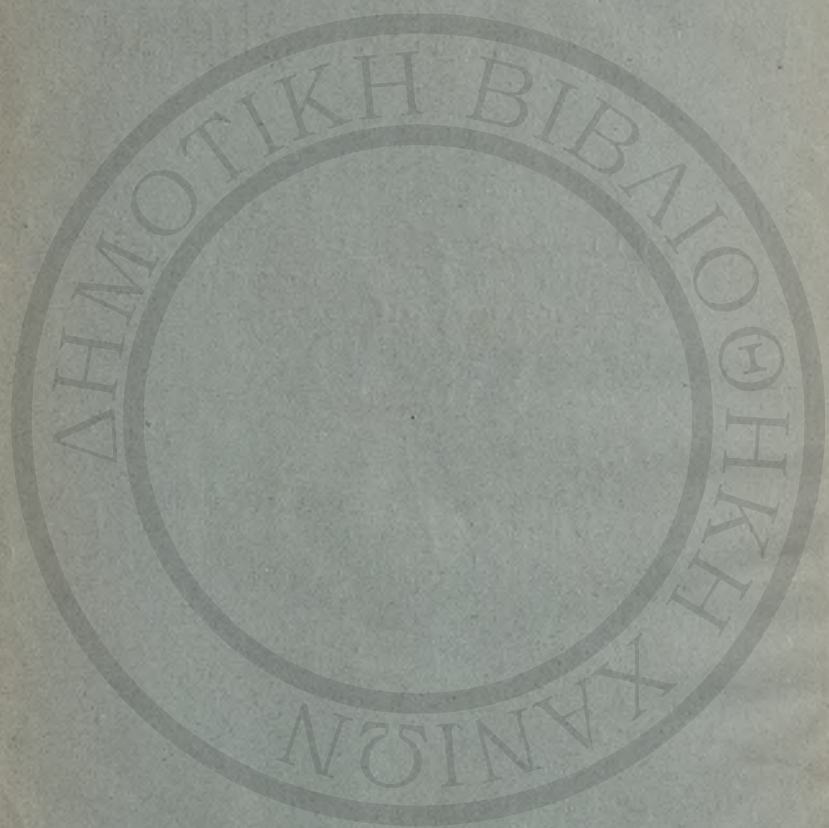
Γραμματέως τῆς Ἐν. Διευθ. τῶν Οἰκονομικῶν

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΣΤ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΑΚΙ

(Ὁδὸς Μπετόλο, παρὰ τῇ πλατείᾳ Κάτολα)

1902

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

50

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΔΥΟ

4787
17.3.1958
940.562/860

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ Μ. Ρ. ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΥ,
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑΙ

ΥΠΟ

ΕΦΥΡΙΑ Γ. ΒΑΡΔΑΚΙ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

Γραμματέως τῆς Ἀν. Διευθ. τῶν Οἰκονομικῶν

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΣΤ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΑΚΙ
(Ὁδὸς Μπετόλο, παρὰ τῇ πλατείᾳ Κάτολα)

1902

ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΕΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΔΤΟ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟΝ ΤΗΣ Μ. Β. ΒΙΒΛΙΟΤΗΤΗΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Τ. ΒΑΡΔΑΚΗ

ΧΑΝΙΩΝ

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Τ. ΑΝΔΡΟΥΚΑΚΗ

1903

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΚΔΟΤΟΥ

Ἡ τελευταία ἐπανάστασις, ἣτις ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Νῆσον, δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ οὔτε ἐναντίον μικρῶν, οὔδ' ἐναντίον ὀλίγων δυσχερειῶν καὶ ἀντιδράσεων. Ἐὰν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης δὲν ἦτο ἐστραμμένη ἐνεργητικῶς μὲν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις διὰ τοῦ ὄγκου τῆς δυνάμεώς της καὶ τῶν ἀπειραρίθμων μέσων, ἅτινα ἐν ἀφθονία διέθετεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ διὰ τῆς μεγίστης ἐπιρροῆς, ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν τῆς Νήσου, καὶ αὐταὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις διὰ τῶν Προξένων αὐτῶν, πρὸς δὲ ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1889, ἅτινα εἶχε προκαλέσει ἡ τότε ἀφόρητος ὀξύτης τῶν κομματικῶν παθῶν, οἱ πολυτευόμενοι καὶ ἐν γένει ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς, κατειλημμένοι ὑπὸ χαρακτηριστικῆς ἀποθαρρύνσεως, κυριολεκτικῶς ἀπεστρέφοντο οἷονδῆποτε ἐπαναστατικὸν κίνημα· ἐὰν, ἐπαναλαμβάνομεν, λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν πάντα ταῦτα, τότε μόνον θὰ δυνηθῇ νὰ προσδώσῃ τὴν προσήκουσαν σημασίαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, καὶ τότε μόνον θὰ κατανοήσῃ ὅτι τὸ ἔργον της δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε εὐχερὲς καὶ ἄκοπον.

Ὅπως ἐξεγερθῇ ὁ κρητικὸς λαὸς εἰς ἐπανάστασιν, καὶ αὐτὴ εὐδοκιμήσῃ, ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, ἔπρεπε τὸ μὲν μετὰ φρονήσεως καὶ νοημοσύνης νὰ προπαρασκευασθῇ τὸ ἐπαναστατικὸν ἔδαφος, τὸ δὲ νὰ διοραθῇ ἡ κατάλληλος ἐποχὴ. Οὔτε τὸ πρῶτον, οὔδὲ τὸ δεύτερον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶνε ἔργον οἰουδῆποτε. Τόσον διὰ τὸ ἓν, ὅσον καὶ διὰ τὸ ἕτερον ἔπρεπεν ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἀνελάμβανε τὴν ὀργάνω-

νωσιν καὶ ἠγεσίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, νὰ ἦτο πεπραιοκισμένος ἀπὸ φύσεως οὐ μόνον μὲ τὴν προσίκουσαν πολιτικὴν ὀξύδερκειαν καὶ διορατικότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ δύναμιν εὐφυοῦς καὶ βαθέως ψυχολόγου, ὥστε νὰ δύναται νὰ διακρίνη τοὺς κρατίστους διὰ πατριωτικὰ ἔργα ἀνδρας καὶ μετ' αὐτῶν νὰ κατέλθῃ εἰς τηλικούτον ἀγῶνα.

Τὰς ἀρετας ταύτας ἀπεδείχθη, ὅτι κέκτηται ὁ Μ. Ρ. Κούνδουρος, οὗτινος δημοσιεύομεν τὰς δύο ἐπιστολάς· καὶ ἀκριβῶς αἱ ἀρεταὶ αὗται, συνδυνασθεῖσαι καὶ μετὰ τῆς ἐκτάκτου ἐν ταῖς μάχαις ἀνδρείας αὐτοῦ τε καὶ τῶν συντρόφων του, συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Δημοσιεύομεν δὲ τὰς ἐπιστολάς ταύτας, διότι ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀποδοθῇ τὸ δίκαιον ἐκεῖ ἐνθα ἀνήκει καὶ νὰ γίνῃ παγκοίνως γνωστὸς ὁ τρόπος, καθ' ὃν προπαρασκευάσθη ἡ ἐπανάστασις καὶ νὰ καταστῶσι γνωστοὶ οἱ πρωτεργάται αὐτῆς, ὡς καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν κρητῶν, οἵτινες ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι διατρίβοιτες, πρῶτοι ἠσπασθῆσαν τὸ Μεταπολιτευτικὸν κίνημα.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, ὧν ἀντίγραφον ἀπὸ ἐτῶν εἶχον λάβει παρὰ τοῦ Ἐμ. Βαρδίδου (*), εἰς χεῖρας τοῦ

(*) Σημ. Ὁ Ἐμ. Βαρδίδης ὑπῆρξεν εἰς τῶν θερμοτέρων ἐν Ἀθήναις συνηγόρων τοῦ Μεταπολιτευτικοῦ κινήματος. Ἐκδίδων αὐτόθι τὴν ἡμερησίαν «Λευκὰ Ὅρη» ἐξυπηρέτησε δι' αὐτῆς καὶ ὡς δημοσιογράφος σπουδαίως τὴν ἐπανάστασιν, ἣν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος αὐτῆς, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ κρισιμώτατον, σχεδὸν πάντα τὰ ἑλληνικὰ φύλλα, ὑπεκίοντα εἰς τὰς συστάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, κατεπολέμουν, ἢ δι' ἣν ἐτήρουν ψυχρὰν ἀδιαφορίαν, ἐξαιρουμένων τινῶν, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων μὲ προ-

όποιου εύρίσκοντο, είχαν άποσταλεϊ ύπό του Κούν-
 δουρου εις 'Αθήνας πρὸς τὸν ἴδιον Έμμ. Βαρδίδην
 καὶ τὸν Β. Ψιλάκιν, παρέχουσι δὲ τὴν εἰκόνα τῆς
 έπαναστατικῆς δράσεως μέχρι τῆς 3 Σεπτεμβρίου
 1895, όπότε οἱ Μεταπολιτευτικοὶ ανῆλθον εις τὰ
 ὄρη, ἥτοι αναφέρονται εις τὸν χρόνον τῆς προ-
 παρασκευῆς τῆς έπαναστάσεως. 'Η ἀπὸ τῆς έποχῆς
 δὲ ταύτης καὶ έντεϋθεν δρᾶσις τῶν Μεταπολιτευτικῶν
 έξιστορεῖται καὶ έν τῷ 'Ημερολογίῳ του Κούνδου-
 ρου, ὅπερ δυστυχῶς, ὑφ' ἄς πολιτικᾶς περιστάσεις
 εύρισκόμεθα εισέτι, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ δημοσιευθῆ.
 Καὶ ὅμως, εάν έδημοσιεύετο, πόσον διαφόρως θὰ έ-
 βλέπομεν ἴσως πράγματα, ἄτινα ἤδη βλέπομεν κατὰ
 τρόπον διάφορον του πραγματικοῦ; Τίς, ἐπὶ παρα-
 δείγματι, ὑποθέτει σήμερον, ὅτι ὁ Κούνδουρος πρὶν
 ἢ ανέλθῃ εις τὰ ὄρη, εἶχε τὴν πρόβλεψιν νὰ μετα-
 θέσῃ εις τὴν χωροφυλακὴν Σφακίων τὸν συγγενῆ
 του λοχαγὸν Σταῦρον Μπίρην, ἀφ' οὔ πρῶτον ἐμύ-
 ησεν αὐτὸν εις τὰ έπαναστατικὰ σχέδιά του; καὶ ὅτι
 ὁ γενναῖος λοχαγός, ὑπηρετῶν εις τὴν χωροφυλακὴν
 Σφακίων, ὅταν ἡ 'Επιτροπὴ τῆς Μεταπολιτεύσεως
 συνῆπτε τὰς κατὰ του τουρκικοῦ στρατοῦ μάχας,
 έξυπηρετεῖ ἓνα τῶν ὄρων του προγράμματος τῆς έ-
 παναστάσεως; Καὶ ὅμως εις τὸ 'Ημερολόγιον του
 Κούνδουρου, εἴμεθα εις θέσιν νὰ τὸ γνωρίζωμεν,

φανῆ καὶ σοβαρὸν κίνδυνον ἐγὼ επέστελλον, καθ' ὅλην τὴν διε-
 ξαγωγὴν του ἀγῶνος λεπτομερεῖς καὶ τακτικᾶς περὶ αὐτοῦ ἀντα-
 ποκρίσεις. 'Εκ τῶν στηλῶν δὲ τῶν «Λευκῶν 'Ορέων» παρήλασαν
 τὰ πλεῖστα τῶν έγγραφῶν τῆς Μεταπολιτευτικῆς 'Επιτροπῆς,
 καὶ ὅλαι σχεδὸν αἱ ἐγκύκλιοι, ἄς αὐτὴ ἐκάστοτε ἀπηύθυνε πρὸς
 τὸν κρητικὸν λαόν.

ἀναφέρεται «ὅτι ὁ λοχαγὸς τῆς χωροφυλακῆς Σταυρὸς Μπίρης μοὶ ἐζήτησε καὶ πάλιν (τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1895) νὰ τῷ ἐπιτρέψω νὰ ἐγκαταλίπη τὴν ὑπηρεσίαν τῆς χωροφυλακῆς καὶ νὰ μᾶς ἀκολουθήσῃ. Δὲν τοῦ ἐπέτρεψα· εἰς τὴν ἐπίμονον δὲ ἀπαίτησίν μου ὅπως μένη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χωροφυλακῆς Σφακίων ὑπεχώρησεν, ἐννοήσας, ὅτι ἐφ' ὅσον θὰ διατηροῦνται ἀρχαὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων πρέπει νὰ μένη αὐτὸς λοχαγός.— Τὸν συγγενῆ μου λοχαγὸν ἐξελέξα προὐ τῆς ἀνόδου μου εἰς τὰ ὄρη, ἵνα διευθύνῃ τὴν τὴν χωροφυλακὴν τῆς ὄρεινῆς ἐπαρχίας καὶ τὴν ἐνταῦθα μετὰθεσίν του ἐπέτυχα μετὰ πολλὰς ἐνεργείας. Εἰς τὸ μέτρον δὲ τοῦτο εἶχα προβῆ, διότι ἐσκεπτόμην ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐπρεπε νὰ ἔχωσιν ὅπωςδῆποτε ἀσφαλὲς ἔδαφος ἐνταῦθα, καθότι ἐὰν τὴν χωροφυλακὴν τῶν Σφακίων διηύθυνεν ἄλλος, ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας διακείμενος, δὲν ἤμην βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συμπλακῶμεν πρὸς αὐτήν· ἀλλ' ἐὰν ἠρχίζομεν ἀπὸ ἐμφυλίου συμπλοκάς, πῶς θὰ δυνηθῶμεν νὰ φέρωμεν εἰς πέρας ἔργον πολεμούμενον καὶ ὑπὸ χριστιανῶν ;»

Παραδίδων δὲ εἰς τὴν δημοσιότητα τὰς ιστορίας ταύτας ἐπιστολάς, αἵτινες ρίπτουν ἀρκετὸν φῶς εἰς μίαν σκοτεινὴν καὶ ἀγνωστὸν εἰς τοὺς πολλοὺς σελίδα τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἱστορίας τῆς Κρήτης, ἔχω πεποιθήσιν ὅτι παρέχω οὕτω ἀρίστην συμβολὴν οὐ μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν Αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ καθόλου καὶ ὅτι ἐκπληρῶ ἔργον ὄντως ἐθνικόν.

Χανία, 17 Ὀκτωβρίου 1902.

ΣΠΥΡ. Γ. ΒΑΡΔΑΚΙΣ

ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

Γραμματεὺς τῆς Ἀνωτέρας Διευθύνσεως
τῶν Οἰκονομικῶν

ΦΙΛΟΙ

Ἀπαντῶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν σας καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συνεργασίαν μου μετὰ τῶν ἀρματωλῶν.

Τὰς ἐργασίας μου διὰ τὴν ἐπανάστασιν ἤρχισα ἀπὸ τοῦ 1890. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο μετέβην ὡς δικαστῆς εἰς Βάμον, διότι ἔκρινα κατάλληλον τὸ τμήμα Σφακίων πρὸς δημιουργίαν μιᾶς ἐπαναστάσεως. Αἱ δὲ πρῶταί μου ἐνέργειαι πρὸς διάπλασιν προσφόρου διὰ τὸν σκοπὸν μου ἐδάφους ἦσαν : νὰ ἔλθω εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν τότε ὀλίγων ἀρματωλῶν καὶ τοῦτο κατώρθωσα εὐκόλως, διότι ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν συγγενεῖς μου καὶ ἄλλοι γνωστοί, φίλοι μου. Διὰ τῶν ἀρματωλῶν αὐξανομένων ἔπρεπε ν' ἀνεγερθῆ τὸ πεπτωκὸς θάρρος τῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ τὴν χρησιμότητα τῶν ἀρματωλῶν ἔπρεπε νὰ διευθύνῃ ἕτερον πρόσωπον ἀνωτέρας περιωπῆς, νὰ προσθέτῃ δὲ εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν τὴν προσωπικὴν του δύναμιν καὶ τὴν χρησιμότητά του ὡς δικαστοῦ, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ καὶ διαθέτῃ σχε-

(*) Σημ. Ἐκδ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην προὔταξαμεν τῆς συνδημοσιευομένης ἐτέρας τοιαύτης, διὰ τὸν λόγον, ὅτι τὸ περιεχόμενόν της ἀναφέρεται εἰς προγενεστέραν ἱστορικὴν ἐποχὴν.

δὸν πάντοτε τὴν ἐξουσίαν τῶν δικαστηρίων τοῦ Τμήματος ὡς ἐβούλετο.

Συμβούλευα λοιπὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν, καθ' ἃς μετέβην εἰς Βάμον, τοὺς ἄρματωλοὺς νὰ χτυπῶσι τὰ τουρκικὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας, ὅπου ἤθελον συναντήσῃ αὐτὰ, ὑποσχόμενος καὶ πραγματοποιῶν τὴν ἀθώωσίν των. Ἔβηκα δὲ ὡς ἀρχὴν : νὰ ὑποστηρίξω τοὺς βουλομένους νὰ μιμηθῶσι τοὺς ἄρματωλοὺς. Ὡστε οὕτω, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς εἰς Βάμον μεταβάσεώς μου, οἱ ἄρματωλοὶ προέβαινον μετὰ σχετικῆς ἐπιτυχίας· τὰ δὲ τουρκικὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας, μολονότι αἱ ἐπαρχίαι ἅπασαι κατεείχοντο ὑπὸ τουρκικῶν στρατευμάτων, δὲν περιεφέροντο εἰς τὰ χωρία μετὰ τοῦ προτέρου θράσους, καθ' ὅσον δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἀσφαλῆ εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη.

Προϊόντος δμῶς τοῦ χρόνου, τὸ θάρρος τῶν ἄρματωλῶν ηὔξήθη καὶ ἀντὶ νὰ ἐξέρχωμαι ἐγὼ πρὸς συνάντησίν των εἰσῆρχοντο ἐκεῖνοι ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐντὸς τοῦ Βάμου, ὅπου ἐδεχόμεν αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ μου ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ συνεργάτου μου Σεργίου Καλλιγιαννάκι ἢ ἀλλαχοῦ καὶ τοὺς ἐφωδίαζα, πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τῶν ἐτέρων συνεργατῶν μου Σταύρου Χριστοδουλάκι καὶ Γεωργίου Παλιουδάκι, διὰ φυσιγγίων καὶ ὑποδημάτων.

Ἄλλ' ἢ πρᾶξις τῶν ἄρματωλῶν, ἀφ' ἧς κυρίως ἤρchiσε ν' ἀνησυχῆ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἦτο : ὁ φόνος τῶν περιπολούντων στρατιωτῶν ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς τῆς Χώρας Σφακίων. Τότε, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν φόνων τούτων, εἶχα ὀπλίσει ἐν Βάμῳ δύο ἐκ τῶν ἄρματω-

λῶν, οἵτινες ἀφ' οὗ παρέλαβον δύο ἐτέρους ἀρματωλοὺς εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς χώρας Σφακίων, περιφρουρουμένης πανταχόθεν ὑπὸ τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐφόνευσαν τὴν περιπολοῦσαν φρουράν. (*)

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐφαίνετο δεχομένη συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἀρματωλῶν. Κατὰ σύμπτωσιν δὲ καὶ οἱ ἀρματωλοὶ ἐπεθύμουν τότε νὰ ἐπανέλθωσι, τοῦλάχιστον ἐπὶ τινα χρόνον, εἰς τὸν ἤσυχον βίον.

Ὅθεν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1891 ἔκρινα, ὅτι ἦτο καιρὸς ὅπως ἐπισήμως ἐκδηλωθῆ ἡ στενοχωρία τῆς Κυβερνήσεως, διότι θὰ συνετέλει τοῦτο εἰς ἐνθάρρυνσιν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, καὶ προσεπάθησα διὰ τοῦ χριστιανοῦ ὑποδιοικητοῦ Σφακίων καὶ τοῦ κ. Βιλιώττη (*) χάρις νὰ γνωρίζωσι τὸν λόγον, δι' ὃν ἐνήργουν οὕτω, νὰ πεισθῆ ὁ Μαχμούτ, ὁ τότε Διοικητὴς τῆς Νήσου, ὅτι δὲν ἠδύνατο πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως ἢ νὰ ἀμνηστεύσῃ τοὺς ἀρματωλοὺς. Ἄλλ' ὁ τουρκικὸς Διοικητὴς ἀπέκρουσε τότε τὴν ἰδέαν εἰπὼν, ὅτι ὁ Σουλτάνος δὲν θὰ ταπεινωθῆ ἀπέναντι εὐαρίθμων φυγοδίκων. Κατόπιν ἔγραψα πρὸς τὸν κ. Βιλιώττην, ὅτι τὰ δικαστήρια δύνανται δι' ἀπαλλακτικῶν βουλευμάτων νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα χωρὶς νὰ ταπεινωθῆ ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀρκεῖ νὰ μὴ ζητήσῃ ὁ ἀντιπρόσωπός του λόγον παρὰ τῶν δικα-

(*) Σημ. Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἀρματωλοὶ ἦσαν ὁ Σταβρὸς Νιόλης καὶ Βαρδῆς Ροδάμης ἐξ Ἀσκύφου, ὁ Στρατῆς Βαμβιολῆς καὶ Γ. Κ. Κουνδουράκης ἐκ Χώρας Σφακίων.

(*) Σημ. Ἐκδ. Ὁ Σίρ Ἀλφρέδος Βιλιώττης ἦτο Γενικὸς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Κρήτῃ.

στῶν διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κατηγορουμένων ἐπὶ
φόνῳ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν τούρκων χωροφυλάκων.
Ὁ δὲ κ. Βιλιώττης μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἰσχυρῶς δὲν
ἀπεκρούσθη ἡ ἰδέα αὕτη, ἀλλ' ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ μετα-
βῶ εἰς Χανία ὅπως ἐκθέσω τὰς ἐδέας μου ὁ ἴδιος εἰς
τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Σουλτάνου. Τὴν πληροφορίαν
ταύτην μοὶ ἔδωκε καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς Σφακίων. Ὅθεν με-
τέβην εἰς Χανία, ὅπου τῇ μεσολαβήσει τοῦ Βέροβιτζ (*)
καὶ τοῦ κ. Βιλιώττη ἐδέχθη ὁ Διοικητὴς ν' ἀπαλλα-
γῶσιν οἱ ἄρματωλοὶ, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ζητήσωσι προη-
γουμένως παρ' αὐτοῦ δι' ἀναφορᾶς τῶν χάριν. Τὸ
πρᾶγμα μοὶ ἐφάνη κωμικόν, ἐν τούτοις ἔσπευσα νὰ συν-
τάξω ἀναφορὰν σχετικὴν, τὴν ὁποίαν ἔστειλα εἰς τὰ ὄρη
πρὸς ὑπογραφὴν. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας ἀνήλθομεν εἰς
Ἀσχύφου μετὰ τοῦ ὑποδιοικητοῦ Σφακίων, ὅπου εἶχα
συγκεντρώσει τοὺς ἄρματωλοὺς διαφόρων ἐπαρχιῶν δι'
ἐπιστολῶν μου καὶ ἐκεῖ οὗτοι παρουσιασθέντες πάνοπλοι
ἐζήτησαν καὶ προφορικῶς τὴν χάριν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν
ὑποδιοικητὴν συνώδευε καὶ ἀπόσπασμα τουρκικοῦ στρα-
τοῦ οἱ ἄρματωλοὶ μοὶ ἐπρότειναν νὰ τεθῶ ἐπὶ κεφαλῆς
αὐτῶν καὶ νὰ συντρίψωμεν τὸ τουρκικόν ἀπόσπασμα.
Ἄλλ' ἀπέκρουσα τὴν πρότασιν, διότι τοῦτο ἐθεώρησα
ἐγγχείρημα πρόωρον, ἀποβλέπων εἰς τὸν ἀπώτερον σκο-
πὸν, δι' ὃν παρεσκευάζα τὸ ἔδαφος. Ὅθεν ἐπανήλθομεν
μετὰ τοῦ ὑποδιοικητοῦ εἰς Βάμον κομίζοντες τὴν ἀναφο-

(*) Σημ. Ἐκδ. Ὁ Γεώργιος Βέροβιτζ ἦτο τότε βοηθὸς τοῦ
Γεν. Διοικητοῦ, ὅστις κατόπιν διωρίσθη Γενικὸς Διοικητὴς τῆς
Νήσου.

ράν, ἐπελήφθημεν δὲ ἀμέσως τῶν ὑποθέσεων τῶν ἀρματω-
λῶν καὶ τὰ ἀθωωτικά βουλευμάτα ἐξεδίδοντο ἀκόπως.
Τὸ μέτρον δὲ τοῦτο ἐφηρμόσθη κατόπιν καὶ εἰς ἄλ-
λα τμήματα τῆς Νήσου, ὥστε ἡ τουρκικὴ κυβέρνη-
σις φανερὰ ὑπεχώρει ἐν τῷ ζητήματι τῶν ἀρματωλῶν
καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ κα-
τέπιπτεν ὅπωςδῆποτε τὸ γόητρόν της.

Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν πρώ-
την ἐπιτυχίαν μου, ἐθεώρησα ὡς οἰωνὸν ἄριστον διὰ τὴν
πραγμάτων τῶν περαιτέρω σχεδίων μου.

Ἄλλὰ τὸ περιέργον ἦτο, ὅτι ἐν ᾧ ἐγὼ ἤμην εὐχα-
ριστημένος ἐκ τοῦ ἀνωτέρω κατορθώματος καὶ αἱ τουρ-
κικαὶ ἀρχαὶ ἦσαν ἐπίσης ἠυχαριστημέναι καὶ μάλιστα
μὲ ἐμέ· ὥστε, ὅταν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μετέβην
ἐπ' ἀδεία εἰς Ἀθήνας, ὅπως δώσω διδακτορικὰς ἐξετά-
σεις εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῇ
μεσολαβήσει τοῦ κ. Βέροβιτζ καὶ τοῦ κ. Βιλιώττη μοὶ
παρέσχε πᾶσαν δυνατὴν εὐκολίαν.*

Μετὰ δὲ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπάνοδον μου, ὅπου διέ-

Σημ. Πλὴν τῆς τριμήνου ἀδείας ἀπουσίας, ἣν προθύμως μοὶ
παρεχώρησεν, ἐπειδὴ τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν ἐπῆρκει εἰς τὴν
τακτικὴν πληρωμὴν τῶν μισθῶν τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἔνεκα τού-
του μοὶ ὠφείλοντο τότε 14 μηνιαῖοι μισθοί, ὁ Γενικὸς Διοι-
κητὴς Μαχμούτ—Πασσᾶς ὑπεσχέθη ὅτι ὅπως μὲ διευκολύ-
νη, θὰ παραγγείλῃ ἵνα κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου μετρῶνται διὰ
τῶν μισθῶν μου εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μηνὸς δέκα (10) εἰκοσάφραγκα
εἰς τὸν πατέρα μου. Πράγματι δὲ ὁ πατήρ μου τρεῖς ἔλαβε ταῦτα,
τὸν Ἰανουάριον, Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον τοῦ 1892, ἐκ τοῦ ταμείου
Χανίων, ἅτινα μοὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ὅποια μετὰ τὴν
ἐπιστροφὴν μου εἰς Βάμον συνεψήφισε τὸ ἐκεῖ Λογιστήριον εἰς
τὴν μισθοδοσίαν μου.

μεινα τρεῖς μῆνας, ἤμην ἰσχυρότερος ἕνεκα τῶν ἐν τῷ ζήτηματι τῶν ἀρματωλῶν ὑπηρεσιῶν μου, καὶ ἡδυνάμην νὰ μεταχειρίζωμαι μείζονα δύναμιν κατὰ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας, ἣτις μοὶ παρεῖχεν αὐτήν. Διότι μοὶ ἐδόθη οὕτω ἡ εὐκαιρία, ὅπως διὰ τῶν συστάσεών μου διορισθῶσιν ἀρχηγοὶ ἀποσπασμάτων, ἢ νὰ ἀποτελέσωσιν ἰδιαιτέρα σώματα ἐν τῇ χωροφυλακῇ πρὸς φύλαξιν] τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ἀρματωλοί, οἵτινες περιφερόμενοι ἔκτοτε εἰς τὰ χωρία παρεῖχον ἑαυτοὺς παράδειγμα, ὅτι οἱ τολμηροὶ ἀμείβονται. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἐγὼ τὴν μὲν ἡμέραν ἤμην ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ δικαστηρίου δικαστῆς, τὴν δὲ νύκτα μετὰ τῶν ἀρματωλῶν σύμβουλος ἢ προϊστάμενος αὐτῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πρῶν συναδέλφων των, ἢ αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς χωροφυλακῆς πρῶν ἀρματωλοὶ διέπραττον τὰς προσβολὰς κατὰ τῶν τουρκικῶν ὀργάνων.

Ἐκτοτε δέ, ἐπειδὴ τὸ φρόνημα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῷ Τμήματι Σφακίων ηὔξήθη, προσέκυψαν αἱ συνήθεις ἀδελφοποιαί· λέγω δὲ **συνήθεις**, καθ' ὅσον πρέπει νὰ ἠξεύρητε, ὅτι αἱ ἀδελφοποιαί, ὅπως τοῦλάχιστον ἐγίνοντο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἦσαν ἀόριστοι συνεννοήσεις. Εἰς ταύτας δὲ περιωρίζοντο συνήθως οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκδηλώσωσι δι' ἔργων τοὺς σκοποὺς των, ἢ οἱ ἔχοντες σκοποὺς ἰδιωτελεῖς, συμπαρασύροντες εἰς τὰ σχέδιά των πάντοτε καὶ τινὰς ἀγαθοὺς πατριώτας. Δι' αὐτὸ, εἰς τὰς ἐνεργείας μου, ἐγὼ ἐπροτίμουν πάντοτε, ὄχι τῆς περιωπῆς τοῦ Λιάπη, ἀλλ' οἷονδ' ἕποτε γενναῖον καὶ νοήμονα ἀμαρτωλὸν ἀπὸ δύο τοιαύτας μυστικὰς ἀδελφοποιίας, αἵτινες μὴ στηριζόμεναι ἐπὶ ὠρισμέ-

νου πολιτικοῦ προγράμματος ἐξητιμίζοντο ἀργὰ ἢ ἀμέσως ἄνευ ἀποτελεσμάτων.

Ἄλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας, διατυπώσας τὰς ιδέας μου εἰς πρόγραμμα ἐπαναστάσεως καθίστων αὐτὸ ἐμπιστευτικῶς γνωστὸν, πρόσωπα πλείονα προσελθόντα εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦτο καὶ ἐνωθέντα ὑπ' αὐτὸ μετὰ τῶν ἀρχῆθεν, ὡς προεῖπον, μετ' ἐμοῦ ἐργαζομένων ἀπετέλεσαν τὸ ἡμέτερον σωματεῖον τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Μεταπολιτεύσεως, ἐκ τῆς δράσεως τῆς ὁποίας ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ πρέλθῃ ἡ ἐλευθερία τῆς Νήσου.

Αὐτὴ εἶνε ἐν ὀλίγοις ἢ μετὰ τῶν ἀρματωλῶν ἐργασία μου, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἐπαναστάσεως.— Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τὴν ἄλλην: τὸ τί διέπραττεν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τί ἐνήργησαν οἱ βαδίζοντες ἐκ τῶν χριστιανῶν τὴν εἰρηνικὴν ὁδὸν, σᾶς ἔγραψα ἤδη ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ, ἐπομένως εἶνε περιττὸν νὰ ἐπανέρχωμαι ἐπὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων.

Σρακία, 1 Νοεμβρίου 1897

Σᾶς ἀσπάζομαι

M. P. Κουνδουράκις (Κούνδουρος)

ΦΙΛΟΙ

Τὸ ἠθικὸν τῆς Κρήτης εἶχε καταπέσει ἔξω τῆς Νήσου· ἐσωτερικῶς δὲ αὕτη εὕρισκετο ὑπὸ ἐθνικὴν ἔποψιν εἰς ταπεινώσιν, εἰς παράλυσιν δὲ ὑπὸ τὸ κρατοῦν διοικητικὸν σύστημα.

Τὴν ἔξω τῆς Νήσου κατάπτωσιν προεκάλεσαν αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κομματικαὶ ἐριδές, ὧν ἀποτέλεσμα ἦτο : ἡ ἀπώλεια τῶν περιορισμένων διοικητικῶν προνομίων, ἅτινα εἶχε πορίσει τῇ Νήσῳ ἡ μεταβολὴ ἢ ἐπελθοῦσα ἐν Τουρκίᾳ διὰ τοῦ τελευταίου Ρωσο-Τουρκικοῦ πολέμου καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς, ὃν ὑπέστη ἡ Νῆσος, ἐν ἔτει 1889, διὰ τοῦ ραπίσματος, ὃπερ ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατήνεγκε κατὰ τοῦ ὑπὸ δειλίας καταληφθέντος χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Τὴν ἐσωτερικὴν δὲ κατάστασιν προεκάλει καὶ ἡ προνομιούχος θέσις, εἰς ἣν ἴστατο πάντοτε τὸ μουσουλμανικὸν στοιχεῖον ἀπέναντι τοῦ χριστιανικοῦ καὶ ἐξ' ἧς θέσεως δὲν ἠδυνήθη τὸ τελευταῖον νὰ καταβιάσῃ τὸ πρῶτον δι' ὄλων τῶν ἐπαναστάσεων τὰς ὁποίας διεξήγαγε κατὰ τῆς κυριάρχου κυβερνήσεως.

Ἦτο ἡ ἐποχὴ αὕτη, καθ' ἣν ἠδυνάμην πλέον νὰ πολιτευθῶ καὶ ἐγώ. Ἐχων δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εἰρη-

μένην κατάστασιν καὶ ὑπακούων εἰς τὴν ἔνδοθεν ὤθη-
σιν διανοούμενην περὶ νέας ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως.
Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον φρόνημα ἀνδρικὸν
παρουσίαζον οἱ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἀρματοῦλοι ἐφρόντισα νὰ
ἐργασθῶ μετ' αὐτῶν (*). Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην
οὐδεὶς λόγος ἐξωτερικὸς συνέτρεχε πρὸς ὑποστήριξιν
τοιοῦτου ζητήματος, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας τὸ πάθημα τοῦ
1889 ἦτο πρόσφατον εἰς τὸν λαόν. Ὅθεν πᾶσα ἀπό-
φασις πρὸς δημιουργίαν πολιτικῆς ἐπαναστάσεως τότε
μοὶ ἐφαίνετο πρόωρος.

Ἐν τούτοις ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις εἰργάζετο ἐπὶ
προγράμματος ὠρισμένου, ὅπερ ἐφήρμοζεν ἀφομοιοῦσα
τὴν νῆσον πρὸς τὰς ἄλλας νομαρχίας τῆς Αὐτοκρατο-
ρίας. Ἐν τῷ προγράμματί της δὲ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν
τῶν προνομίων ἀνέγραφε τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ γοήτρου
τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἐντοπίου μουσουλμανικοῦ στοι-
χείου. Ὅθεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διετήρει εἰς τὰς ἐ-
παρχίας τὸν στρατὸν καὶ τὰ ἔξωθεν προσληφθέντα τουρ-
κικὰ ὄργανα τῆς χωροφυλακῆς, ὑφ' ἧ, ἐξαιρέσει ὀρεινῶν
τινῶν μερῶν, ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς διετέλει ἐν τα-
πεινώσει· μετεχειρίσθη πρὸς ἐκφοβισμὸν τὴν θανατικὴν
ποινήν, ἣτις, ὡς παρεδέχθη ὁ χριστιανικὸς λαὸς, ἐξετε-
λέσθη κατ' ἀθῶν χριστιανῶν· καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ
τὴν συμμετοχὴν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως συνεστά-
θησαν τουρκικὰ δολοφονικὰ κομιτάτα, ἅτινα ὑπερήσπι-
ζεν ἡ μεροληπτικὴ ἐπιρροή, ἣν ἤσκει Αὕτη ἐπὶ τῶν

(*) Σημ. ἐκδ. Ἐκ τῆς φράσεως ταύτης προεκλήθη ἡ δημει-
ομένη ὡς πρώτη ἐπιστολή.

πλείστων δημοσίων υπαλλήλων καὶ ἥς ἕνεκεν τὸ χριστιανικὸν δίκαιον δὲν εὑρισκεν εἰς τὰ μεγαλύτερα τῆς διοικήσεως κέντρα τὴν ἐμπρέπουσαν ὑποστήριξιν.

Κατὰ τὴν περίοδον δὲ ταύτην οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν ἐγένετο ἐν Κρήτῃ, ὅταν ἐκ τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ προέκυψε τὸ περὶ ἀλλαγῆς τοῦ φορολογικοῦ συστήματος ζήτημα. Εἰς τοῦτο ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἀντέταξεν ἄρνησιν, ἀναγνωρίσασα τὸ ἀπροχώρητον εἰς ὃ εἶχον περιστῆ ὑπὸ τὸ κρατοῦν τότε σύστημα οἱ ἀγροτικοὶ πληθυσμοί. Μετὰ τοῦ ζητήματος δὲ τούτου ἀνεφύη καὶ τὸ τῆς συγκλήσεως τῆς νομίμου Γεν. Συνελεύσεως. Ἡ δὲ Κυβέρνησις ἔχουσα συμφέρον ν' ἀναγνωρισθῆ καὶ καθιερωθῆ ἡ γενομένη ὑπ' αὐτῆς διὰ τοῦ φερμανίου τοῦ 1889 μεταβολὴ εἰς τὸ πολιτικὸν καθεστῶς τῆς νήσου διέταξε τὴν ἐκλογὴν βουλευτῶν συμφώνως πρὸς τοὺς θεσμοὺς τούτους. Ὅθεν οὕτω μετὰ ἐξαετῆ ἀργίαν συνῆλθε καὶ πάλιν ἡ νόμιμος Γεν. Συνέλευσις τῆς νήσου. Ἀλλ' ἐν ᾧ περιέμενον πάντες, ὅτι τὸ πρῶτον ἔργον αὐτῆς θὰ ἀπετέλουν εἰρηνικαὶ τοῦλάχιστον παρατηρήσεις πρὸς τὴν Αὐτακρατορικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν προνομίων τῆς νήσου καὶ παράκλησις πρὸς ἐπαναφορὰν αὐτῶν, ὡς ἔγραφον πρὸς αὐτὴν καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις συμπατριῶταί μας, αὕτη, ἡ Συνέλευσις, εὐρισκομένη ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν, ὑφ' ἣν διετέλει τό πλείστον τῆς Νήσου, ἐθεώρησε καὶ τοῦτο τόλμημα, εἰς ὃ δὲν ἠδυνήθη νὰ προβῆ. Παρῆλθε δὲ ταπεινὴ καὶ οὐδεὶς βουλευτῆς, ἂν καὶ περιέλαβεν ἀληθῶς ἡ συνέλευσις ἐκείνη τὰ γνω-

στότερα τῶν πολιτευομένων ὀνόματα(*), ὑψώθη ὑπεράνω τῶν ἄλλων, ἀλλὰ κατηνάλωσαν πάντες τὸν πολὺν χρόνον των εἰς τὴν τροποποίησιν τοῦ περὶ ἀγροζημιῶν νόμου. Ἐπὶ πλέον δὲ συνήνεσαν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Σουλτάνου Ἄλ. Καραθεοδωρῆ νὰ κλεισθῇ ἡ θύρα τῆς Συνελεύσεως τὴν τριακοστὴν ἕκτην ἡμέραν(**) πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἐν λόγῳ κινδύνου, ἀλλὰ καὶ ὅπως πιστωθῇ ἔτι μᾶλλον τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ Νήσῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δουλοπρεπὲς φρόνημα.

Οὐχ' ἤττον, ἐν ᾧ συνέβαινον ταῦτα ἐν Κρήτῃ, σημεῖα εὐνοϊκὰ ἔξω τῆς Νήσου δὲν ἔλιπον· τὸ Ἀρμενικὸν ζήτημα προὔχῳρει, αἱ δὲ Μεγάλαι Δυνάμεις δὲν ἔμεινον πρὸς αὐτὸ **ἀδιάφοροι**. Ἐντεῦθεν ἐκρατύνητο ἐν ἐμοὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ ἰδέα, ὅτι Κρητικὸν περὶ Ἀὐτονομίας ζήτημα, παρουσιαζόμενον καταλλήλως ἐνώπιον τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, θὰ **ἐξητάζετο**.

Μεταβάς δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον (Ἰούνιον τοῦ 1895) παρὰ τῆ οἰκογενείᾳ μου εἰς Χανία καὶ ἀναγνοὺς ἐκεῖ τὰς ἐφημερίδας, ἃς ἐκόμισε τὸ ταχυδρομεῖον, εἶδα τὰ προνόμια ἅτινα ἡ Εὐρώπη, ἢ μᾶλλον αἱ τρεῖς Δυνάμεις, ἐπεδίκαζον εἰς τοὺς Ἀρμενίους· τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα, τὸ σχηματιζόμενον ὑπὲρ αὐτῶν παρὰ τῆ κοινῇ γνώμῃ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν· καὶ τὸ πνεῦμα ὅπερ ἐμορφοῦτο ἐν αὐτῇ πρὸς γενικὰς τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους μεταρρυθμίσεις. Ἐξ αὐτοῦ διέβλεπα, ὅτι ἐν Εὐρώπῃ ἐγενῆτο ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις, καθ' ἣν ἡδυνάμεθα

(*) Σημ. Ἐκδ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ κ. Ι. Κ. Σφακιανάκις.

(**) Σημ. Ἐκδ. Ὁ χρόνος τῆς συνόδου ἦτο 40 ἡμερῶν.

μετ' ἐλπίδων ἐπιτυχίας νὰ ἐμφανισθῶμεν ἐνώπιόν της.

Αἱ παρατηρήσεις μου ὁ αὐται συνέπιπτον καὶ μετὰ ἐσωτερικὰ γεγονότα, ἅτινα συνέβαινον ἐν Βάμω καὶ ἔνεκα τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔνοπλοι χριστιανοὶ εἶχον συναθροισθεῖ περὶ τὴν ἐδρὰν τῆς Διοικήσεως (*). Ὅθεν, ἐπανελθὼν τότε ἐκεῖ, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν σκέψεων καὶ ἐντυπώσεων αὐτῶν ἀπεφάσισα ὀριστικῶς νὰ διατυπώσω πολιτικὸν ζήτημα. Ἐρχισα δὲ νὰ συντάσσω τὸ Ὑπόμνημα, καθ' ἃς ὥρας μοὶ ἐπέτρεπεν ἢ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὑπηρεσία μου.

Κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ἔλαβα ὑπ' ὄψιν : ὁποῖα ἦτο ἡ θέσις ἡμῶν ἀπέναντι τῆς κυριάρχου Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἐντοπίου μουσουλμανικοῦ στοιχείου καὶ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ εἶνε, ὥστε ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς νὰ εἰμποροῦμεν νὰ βαδίσωμεν πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν τῆς Νήσου· εἶτα μέχρι τίνος σημείου ἠδυνάμεθα νὰ ἐκτείνωμεν τὰς ἀξιώσεις μας, ἵνα μὴ ἐκληφθῶμεν ὡς ζητούντες **ἀδύνατα**. Ὅπως μετριασθῆ δὲ ἡ ἐντύπωσις, ἣν θὰ ἐπροξένουν ἐν ἀρχῇ αὐται, παρέλειψα κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ Ὑπομνήματος τὸ ζήτημα τῆς προστασίας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τῶν Κρητῶν, σκεφθεὶς ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἐλύετο ἀναγκασίως ὑπὲρ ὑμῶν μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς πλήρους αὐτονομίας. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν στρατὸν περιώριζα αὐτὸν εἰς φρουρὰν, ἧς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν δὲν ἠδύνατο κατ' ἀνώτατον ὅρον

Σημ. Ἐκδ. Ὁ Βάμος ἦτο, ὡς γνωστὸν, ἔδρα τῆς Διοικήσεως Σφακίων.

νά ὑπερβῆ τὰς 4 χιλιάδας καὶ ὅστις ὤφειλε νὰ κατέχη τέσσαρα σημεῖα τῆς Νήσου (*).

Οὕτω συνέταξα τὸ Ὑπόμνημα ὡς ὑπεβλήθη εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Κυβερνήσεις (**).

Ὅταν δ' εὕρισκόμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ταύτης, ἤρχισα νὰ ἀποκαλύπτω τὰ σχέδιά μου. Ὅθεν ἀνεκοίνωσα ταῦτα εἰς τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν κατάλληλα πρὸς ἐπαναστατικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀναγινώσκων εἰς αὐτὰ περικοπὰς τοῦ Ὑπομνήματος καὶ ἅπαντες ἐδέχοντο ταῦτα μετὰ χαρᾶς, ἢν προεκάλει ἢ εἰλικρινῆς πρὸς τὰ πατριωτικὰ ἔργα ἀφοσίωσις των. Ἦσαν δὲ τὰ πρόσωπα ταῦτα ὁ γέρον ὄπλαρχηγὸς Κ. Μαλινὸς (Δήμαρχος Βάμου), ὁ Στ. Χριστοδουλάκις, ὁ Γεώργ. Πωλιουδάκις, ὁ Γεώργ. Μυλωνογιαννάκις, ὁ Παπᾶ Γαβριὴλ Παπαδάκις, ὁ Σέργιος Καλλιγιαννάκις καὶ ἄλλοι, οἵτινες πάντες ἐγένοντο κατόπιν μέλη τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς.

(*) Σημ. Ἐκδ. Γνωστὸν εἶνε, ὅτι βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐπιτυχή πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν ἐνεργητικὴν ἀνάμειξιν τῶν Μεγάλ. Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Κρητικὴν ὑπόθεσιν, ὁ Μ. Ρ. Κούνδουρος, ὡς Πρόεδρος τῶν Ἐπαναστατῶν, ἀπαντῶν (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1897, ἤτοι πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Βάσσου) εἰς ἔγγραφον τῶν ἐν Χανίοις Γεν. Προξένων δι' οὗ συνεβούλευον οὗτοι τοὺς ἐπαναστάτας, ὅπως «ἀνακόψωσι τὴν πάλην» διεκήρυξεν, ὅτι «ἐφ' ὅσον δὲν ἐξέλθῃ τῶν χειρῶν τῆς Τουρκίας ἡ Νῆσος καὶ δὲν δοθῇ εἰς τὸ ζήτημα ἐθνικῆς λύσεως, πρὸς ἣν πᾶσαι αἱ ἐπαναστάσεις ἡμῶν ἀποβλέπουσι, . . . δὲν δυνάμεθα ν' ἀνακόψωμεν τὴν κατὰ τῆς Τουρκικῆς Ἀυτοκρατορίας ἐπανάστασιν. . . .»

(**) Σημ. Ἐκδ. Ἡ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενη γαλλικὴ ἐφημερίς «*Messenger d'Athènes*», μεθερμηνεύσασα εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ὑλόκληρον τὸ Ὑπόμνημα, ἔγραφε περὶ αὐτοῦ «Μετρι-

Ἐκ τῶν πρώτων τούτων, πρὸς οὓς ἦλθα εἰς συνεννόησιν, ὁ Σέργιος Καλλιγιαννάκις μοι εἶπεν, ὅτι πρὸ τριετίας εἶχον ὀρκισθεῖ, ἄνευ ὁμῶς ὠρισμένου προγράμματος, πρόσωπά τινα, ὅπως ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὴν ὀρκωμοσίαν ταύτην ἠννῶει νὰ ἀποδώσῃ κάποιαν σημασίαν. Ἐγὼ οὐδ' ἠθέλησα κἄν νὰ μάθω τὰ ὀνόματα τῶν συνομωτῶν, διότι ἐγνώριζα καὶ τότε, ὅτι ἄλλοι εἶνε οἱ φωνασκοῦντες εἰς τὰς ὁδοὺς, μετερχόμενοι τοὺς πατριώτας ἐν ὁμαλαῖς περιστάσεσι καὶ συμφωμοσίας καταρτίζοντες, ἢ μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῶν ἀγῶνων ἐμφανιζόμενοι, καὶ ἄλλοι οἱ ἐν ἔργοις καὶ κινδύνῳ πατριῶται· ἔλεγα δ' εἰς αὐτὸν νὰ ἐνθυμηθῆ τὴν διαγωγὴν τῶν συνομωτῶν τούτων τοῦ 1892, ὅτε ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἀφ' οὗ ἐδελέασέ τινας διὰ διαφορῶν μέσων, τοὺς ἐγκαταλειφθέντας συνέτριψε διὰ τῆς ὀυνάμειωσ τοῦ στρατοῦ της (*)· καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην πρὶν ἰδῶμεν τίνες ἀπὸ

ὄφρον ἐν τῇ μορφῇ αὐτοῦ καὶ περισκεμμένον ἐν ταύτῳ τὸ Ἰπόμνημα τοῦτο, διακρίνεται πάντων τῶν ἔργων τοῦ εἶδους τούτου, τὰ ὁποῖα ἐπ' ἔσχάτων ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔνεκα τῶν πρακτικῶν ἰδεῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων δύναται τις τὰ μάλιστα νὰ βασισθῆ.....». Τὸ Ἰπόμνημα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τοὺς ἐν Χαλέπῳ Προξένους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν ὑπὸ μόνου τοῦ Σπυρίδωνος Β. Βαρδάκι (Βαρδοσπυρίδου), μέλους τῆς ἐπὶ τούτῳ συστάσεως ἐπιτροπείας ὑπὸ τῶν συναθροισθέντων ἐν Κλήμῃ. Ἡ ἐπίδοσις δ' αὕτη δὲν ἦτο ἄμοιρος δυσχερειῶν καὶ κινδύνων, λαμβανόμενης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐχθρότητος, μεθ' ἧς ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις καὶ σχεδὸν πάντες προσέβλεπον πρὸς τοὺς ἐν Κλήμῃ συναθροισθέντας.

(*) Σημ. Ἐκδ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐφρονεῦθη ὁ Μανουῖσος Μανουσογιαννάκις Δήμαρχος Νίμπρου (Σφακίων), καὶ ἐτραυματίσθησαν ὁ Ἀνδρέας Κριαρᾶς καὶ ἕτεροι δύο. Ἐμείνε δὲ τότε καταδιωκόμενος μόνον ὁ Γεώργιος Δασκαλογιάννης.

πνεύματος δημοκοπικοῦ καὶ τίνες ἐξ αἰσθήματος γενναίου προσέρχονται εἰς τὰς συνομοσίας.

Οὕτω ἔβαινε τὸ ἔργον πάντοτε ἐπὶ τὰ πρόσω. Ἄλλ' ἐν ἐφόδιον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰ πρῶτα βήματά μας ἐθεώρησα χρήσιμον νὰ ἔχωμεν, ἦτο : νὰ κρατῶμεν εἰς χεῖράς μας ἀλληλογραφίαν τῶν ἐν Ἀθήναις συμπατριωτῶν μας. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς ἐν προγενεστέροις κινδύνοις δεδοκιμασμένους ἔλεγα, ὅτι θὰ εἴχομεν τὴν συνεργασίαν των. Ἦθελα ὅμως καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν ἐν Ἀθήναις πολιτευομένων συμπατριωτῶν μας, διότι ἐγνώριζα, ὅτι εἰς τὸν ἀπλοῖκόν λαὸν τὰ ὀνόματά των θὰ ἤσκειν ἐπωφελῆ ἐπιρροήν.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ἐφεξῆς ἔγραφα τὰς ἐπομένας σελίδας ἡμερολογίου, ἐξ ὧν καταφαίνεται ἢ μετὰ ταῦτα μέχρι τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1895, ὅτε ἐγένετο ἐν Κλήμα ἡ πρώτη λαϊκὴ συνάθροισις, ἐργασία μας

« Βάμος, 23 Ἰουλίου 1894. — Τῶν σχεδίων διετέλουν ἤδη ἐν γνώσει πολλοὶ, ἀλλὰ τὰς λεπτομερείας τῶν ἐνεργειῶν μου ἐγνώριζον ὀλιγώτεροι. Τούτου ἕνεκα συνήλθομέν τινες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ἤδη καὶ ὁ Στυλιανὸς Φωτάκις, καὶ ἐνώπιόν των ἀνέγνωσα ὀλόκληρον τὸ Ὑπόμνημα. Τοὺς ἤρεσκεν· ἀπεφασίσαμεν δὲ νὰ συνέλθωμεν τὴν 27 τρ. μηνός, ὅπως στείλωμεν αὐτὸ εἰς Ἀθήνας πρὸς τοὺς Μάρκον Ρενιέρην, Ἀντώνιον Ρικᾶκιν, Μίωνα Μπογιατζόγλου κλπ. Ἐν τούτοις ἡ ἐπαρχιακὴ μικροφιλοτιμία προβάλλει ἀπὸ τοῦδε ἐν μέσῳ ἡμῶν. Ὁ συνεπαρχιώτης μου . . . μοὶ εἶπε νὰ ἐγκαταλείψω τοὺς ἐδῶ φίλους καὶ νὰ ἀνέλθω εἰς Σφακία, ὅπως συνεργασθῶ μετὰ τῶν ἐκεῖ, ἵνα φαίνεται ὅτι τὸ κέντρον

τῶν ἐνεργειῶν μας περικλείεται εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας Σφακίων. Τῷ ἀπήντησα, ὅτι τὸ κίνημα θὰ ἔχῃ γενικώτερον χαρακτῆρα, ἢ ἐπαρχιακόν, καὶ ὅτι καταλληλότερον κρίνω τὸ μέρος τοῦτο. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἐδῶ φίλους καὶ συνεργάτας θεωρῶ ἴσους πρὸς ἐκείνους. Ἐπειτα ὡς ἐκ τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν κατέχω ἐν τῷ δικαστηρίῳ, δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ μεταβαίνω ὅπου θέλω πρὶν παραιτηθῶ ταύτης, ὅπερ δὲν νομίζω εἰσέτι ὠφέλιμον.»

«**Αὐτόθι, 27 Ἰουλίου 1895.**— Συνήλθομεν ἀνέγνωσα τὸ συνοδευτικὸν ἔγγραφον, ὅπερ εἶχα συντάξει καὶ δι' οὗ πέμπομεν εἰς Ἀθήνας τὸ Ὑπόμνημα.

Διὰ τοῦ συνοδευτικοῦ ἔπρεπε νὰ κεντηθῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἡ φιλοτιμία τῶν ἐν Ἀθήναις πολιτευομένων συμπατριωτῶν μας διὰ νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα. Ἐπομένως τὸ ἔγγραφον, ἀποδίδον τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν πεποίθησιν δῆθεν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς συμβουλὰς αὐτῶν, τὰς δοθείσας πρὸς τοὺς βουλευτάς, ἐπλήρου καλῶς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐγράφη καὶ ὑπεγράφη ἀμέσως, ὡς εἶχε συνταχθεῖ. Μετὰ ταῦτα ἐγένετο λόγος, ὅτι ὁ ἱεροδιάκονος Γερμανὸς Ἀποστολάκις θέλει νὰ συνεργασθῇ μὲ ἡμᾶς, ἐὰν κρίνωμεν αὐτὸν ἐμπιστοσύνης ἄξιον. Ἐδέχθημεν τοῦτον· ἐθεωρήσαμεν δὲ κατάλληλον αὐτὸν τὸν Γερμανόν, ἵνα παραλάβῃ τὴν ἀλληλογραφίαν καὶ μεταφέρων αὐτὴν εἰς Χανία τὴν παραδώσῃ εἰς τὸν φάκελλον τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου, χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ τὸ περιεχόμενον ὑπὸ τῶν προξενικῶν προσώπων. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐγνώριζα ἐὰν ὁ Γερμανὸς θὰ ἐξετέλει ἐπιτυχῶς τὴν ἀποστολὴν του, παρήγγειλα εἰς τὸν ἐν Βάμω

διανομέα τῶν τηλεγραφημάτων νὰ δίδῃ εἰς ἐμὲ προσωπικῶς, τὸν εἰσαγγελεύοντα τότε ἐν Βάμω, τὰ ἐκ Χανίων πρὸς τὴν Εἰσαγγελίαν ἀπευθυνόμενα τηλεγραφήματα. Εἰς τὰς προφυλάξεις δὲ ταύτας προβαίνω καὶ διὰ τὸν ἕτερον λόγον, ὅτι χθὲς ἔλαβα παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ πρώτου συνεργάτου μου, ἐπιστολὴν ἐκ Χανίων ἐν ἣ, ἀφ' οὗ μοὶ ἀνέφερε περὶ τῆς αἰτήσεως, δι' ἧς ἐζήτησαν ἄδειαν ἀπουσίας ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, μοὶ ἔλεγεν ἐπὶ λέξει «ὁ Στυλιανὸς Μανουσελῆς (Γενικὸς Διοικητικὸς Σύμβουλος) ἔδωσε τὴν αἴτησίν σου, Πέμπτην εἰς τὰς 8, τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ ἐκεῖνος τοῦ εἶπεν, ὅτι «αὐτὸς ὁ Κουνδουράκις εἶνε καλός, ὅμως λυπεῖται διατὶ νὰ φέρεται ἔτσι, τὰ κάνει ὅλα στριφωτὰ ὀηλ. παράπονα ἔχει μαζί σου. Τὸ εἶπε καὶ εἰς ἄλλους καὶ ἔχε τὸ νοῦ σου» (*). Τὸ συνοδευτικὸν ἔγγραφον ἐν περιλήψει ἔχει ὡς ἐξῆς : Πρὸς τοὺς κ. κ. Μάρκον Ρε-

(*) Ὁ πατήρ μου ἦτον ὁ πρώτος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυφα τὰς ιδέας μου καὶ ὅστις μὲ παρηκολούθησε μετ' ἐπιτυχίας εἰς ὅλην τὴν πρὸ τῆς φανερᾶς ἐπαναστάσεως ὄρασίν μου, κρατῶν με πάντοτε ἐνήμερον εἰς ὅ,τι ἐνδιέφερε ἢ τὰς ἐνεργείας μου ἢ τὸ ἄτομόν μου. Ὅταν δὲ οἱ πρώτοι ἐπαναστάται ἀνῆλθον εἰς τὰ ὄρη (3 Σεπτεμβρίου 1895) ἐξῆλθε πρὸς συνάντησίν μου συνητήθημεν δ' εἰς Κράπην τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1895, ὅπου ἔδωκα αὐτῷ πληρεστεράς ὁδηγίας καὶ τὴν ἐπομένην ἐπανῆλθεν εἰς Χανία. Ἐκτοτε, προσποιούμενος λύπην διὰ τὰς δῆθεν ἀνοησίας τοῦ υἱοῦ, διέμενον εἰς Χανία ὡς πράκτωρ μου. Μένων δ' ἐκεῖ ἦτον ὁ ὀφθαλμὸς διὰ τοῦ ὁποῖου παρηκολούθουν, ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Μεταπολιτεύσεως, τὰ δύο κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως κέντρα: τὸ ἐν Χανίοις τουρκικὸν καὶ τὸ ἐν Χαλέπῃ χριστιανικὸν, ὅπερ ἀπετέλουν οἱ ἐκεῖ πολιτευόμενοι μετὰ τοῦ Ν. Γεννάδη δι-εξῆρον πᾶσαν ἐργασίαν δι' αὐτοῦ (τοῦ πατρός μου) καὶ συνεκοινωνοῦν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατὰ δὲ τὴν σφαγὴν τῆς 12 Μαΐου

νιέρην, Ἄντ. Ρικάκιν, Μίνωα Μπογιατζόγλου, Παρθένιον Περίδην, Χατζῆ Μιχαήλ Γιάνναρην, Ἐμμ. Βαρδίδην, Νικ. Νικολούδην κλπ.— Εἰς Ἀθήνας.— Ἀδιάσειστος πεποιθήσις ἔχει γεννηθεῖ παρὰ τῶ λαῶ τῶν Ἐπαρχιῶν μας, ὅτι ἐφέτος ἕνεκα τῶν ἄλλων περισπασμῶν τῆς Τουρκίας δύναται νὰ ὠφεληθῆ, παρουσιάζων ζήτημα εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης· ὅτι ἕνεκα τούτου εἶνε κατηγανακτημένος ἐναντίον τῶν βουλευτῶν, οἵτινες ἐγένοντο παραίτιοι, ὥστε ἡ Βουλὴ νὰ μὴ διατυπώσῃ πολιτικὸν ζήτημα· ὅτι ἡμεῖς, οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντες, ἀπεφασίσσαμεν νὰ δημιουργήσωμεν τοιοῦτο καὶ ὅτι «πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνετάξαμεν τὸ ἔγκλειστον Ὑπόμνημα μὲ τὴν ιδέαν νὰ ἐνεργήσωμεν συναθροίσεις πρὸς ὑπογραφήν αὐτοῦ. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νὰ σᾶς γνωρίσωμεν τὰς ιδέας μας καὶ νὰ ὑποβάλλωμεν ὑπὸ τὴν κρίσιν σας τὸ ἔγγραφο, δι' οὗ θὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης», ὅτι θὰ ἐξακολουθήσωμεν πολιτευόμενοι εἰρηνικῶς, ἐφ' ὅσον τοῦτο

1896, καθ' ἣν, εὐρεθείς ἐντὸς τῶν Χανίων, ἀπεδιώκετο πάντῃσθεν ὡς πατήρ μου, διότι ἐθεωρεῖτο, ὅτι θὰ ἔφερε καταστροφὴν ἐκ μέρους τῶν τούρκων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἣτις θὰ τὸν ἐδέχετο, κατέφυγεν εἰς τὸ βάθος ἐνὸς χριστιανικοῦ καφενεῖου, τοῦ Ἄντ. Βερούκη, καὶ ἐκεῖθεν, μετὰ σιγὴν πολλῶν ἐβδομάδων, μοῦ ἔγραψεν ὅτι «ὡς ἦλθον τὰ πράγματα ἐγὼ δὲν εἰμὸρῶ νὰ σοῦ γράσω ἀπὸ 'δῶ πλεῖσθαι καὶ θὰ φύγω ἂν εἰμὸρῶ». Πράγματι δὲ μετὰ 45 ἡμέρας ἀπὸ τῆς σφαγῆς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς κρύπτῆς του, ἀνῆλθεν εἰς Ἀκρωτήριον καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς Ἀποκόρωναν, ὅπου μὲ συνήνητησεν εἰς Φρέ. Ἐκτοτε διέμενεν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀλλὰ μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης καλῶς ἐξετέλεσε πάντοτε τὸ ἐπικίνδυνον ἔργον, ὅπερ τοῦ εἶχα ἀναθέσει, συντελέσας πολλάκις διὰ τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας μοῦ ἔδιδεν, εἰς τὴν ἐπιτυχῆ διεύθυνσιν τῆς ἐπαναστάσεως.

θὰ συνάδη καὶ πρὸς τὴν ἄλλην ἐθνικὴν μας πολιτικὴν. Καταλήγει δὲ οὕτω «ἔθεν περιμένομεν τὴν γνώμην σας : ἂν νομίζετε ὅτι ὁ χριστιανικὸς λαὸς τῆς Νήσου πρέπει νὰ ὑποβάλλῃ ζητήματα εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Κυβερνήσεις καὶ ἂν οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἰδέας ταύτης θὰ ἔγωσι τὴν ἠθικὴν τοῦλάχιστον ὑποστήριξίν σας ».

«Αὐτόθι, 30 Ἰουλίου 1895.»— Σήμερον μετέβην εἰς Ἀρμένους καὶ συνηντήθην μετὰ τῶν ἐκεῖ φίλων. Τοὺς εὗρον μὴ ἐννοήσαντάς με καλῶς· μοὶ ἐπρότειναν νὰ συστήσωμεν σύλλογον, ἀπὸ δὲ τῶν συνδρομῶν τῶν μελῶν αὐτοῦ νὰ σχηματίσωμεν ποσόν, ὅπερ, ὅταν θεωρήσωμεν αὐτὸ ἐπαρκές, νὰ χρησιμοποιήσωμεν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἦναγκάσθην νὰ τῶν ἀναπτύξω καὶ πάλιν τὰς ἰδέας μου καὶ νὰ τοὺς πείσω, ὅτι θὰ προβῶμεν εἰς πράγματα σοβαρώτερα τῶν συνήθων.— Κατόπιν ἀνέγνωσα εἰς αὐτοὺς ἀντίγραφον, ὅπερ ἔφερα, τοῦ ἐγγράφου, τοῦ ὑπογραφέντος ὑπὸ τινων Κυδωνιατῶν ἐν Ὀμαλῶ. Τὸ ἐγγράφον τοῦτο, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Νήσου, ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Ἐξοχώτατε: Ὁ Κρητικὸς λαὸς μετὰ βαθυτάτης εὐχαριστήσεως ἤκουσεν, ὅτι ἡ Α. Α. Μ. ὁ Σεπτὸς ἡμῶν Ἄναξ, ἐν τῇ ἀκαμάτῳ Αὐτοῦ μερίμνῃ ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων Του, προτίθεται νὰ εἰσαγάγῃ μεταρρυθμίσεις εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ ἀχανοῦς Αὐτοῦ Κράτους. Ἡ μεγαθυμὸς αὐτῆ τοῦ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν Ἄνακτος ἀπόφασις παρέχει ἡμῖν τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ Α. Α. Μεγαλειότης, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει τὴν νομοταγῆ πολιτείαν, ἣν ὁ κρητικὸς λαὸς ἐτήρησε κατὰ τὰ τελευταῖα

ἔτη, θέλει περιλάβει εἰς τὴν εὐεργετικὴν Αὐτοῦ μέριμναν καὶ τὴν ἡμετέραν πατρίδα» καὶ θὰ παύσῃ τὴν ἀναστολήν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν εἰδικῶν αὐτῆς νόμων, καθότι «οἱ λόγοι, εἰ καταστήσαντες τότε (1889) ἀναγκαίαν τὴν ἀναστολήν ταύτην, ἐξέλιπον πολλαχοῦ, ἢ ἔκτοτε δὲ καταδηλωθεῖσα φιλόνομος πολιτεία τοῦ κρητικοῦ λαοῦ αἶρει πᾶσαν ἀφορμὴν δυσπιστίας πρὸς αὐτὸν κτλ». — Εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο δὲν ἀποδίδω σημανσίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ τὸ ἔφερα εἰς τοὺς φίλους, ἵνα γνωρίσωσι τὸ εἶδός του. — Εἰς Ἀρμένους ἐλθὼν ἐκ Χαλκίδων φίλος μᾶς ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ Γερμανὸς Ἀποστολάκις ἐξετέλεσε τὴν ἀποστολήν του καὶ ὅτι κατόπιν μετέβη εἰς Ἀγίαν-Τριάδα τοῦ Ἀκρωτηρίου.

«Βάμος, 14 Αὐγούστου 1895.»—Τὸ ταχυδρομεῖον ἦλθεν, ἀλλὰ καμμία καὶ πάλιν ἐξ Ἀθηνῶν ἀπάντησις. Φαίνεται, ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις συμπατριῶται ἢ ἀποδειλιῶσιν, ἢ συλλογίζονται καὶ τὴν φορὰν ταύτην, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εὐημερήσῃ ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Νήσου, ἵνα μὴ λησμονήσῃ τὴν ἐθνικὴν του καταγωγὴν. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζουσιν, ὅτι καὶ ἄνευ αὐτῶν θὰ προβῶμεν καὶ ὅτι ὄχι τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τὰ ἔργα λύουσιν ἐπιτυχῶς τὰ ζητήματα καὶ τὰ ἔργα θὰ στηρίζωμεν εἰς ἡμᾶς αὐτούς; Ἐν τούτοις μοὶ γεννᾶται καὶ ἡ ὑπόνοια: μήπως καταστρέφεται ἡ ἀλληλογραφία εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Προξενεῖον, ἐὰν τοῦτο ἔλαβε γνῶσιν τοῦ πράγματος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἦλθον σήμερον εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν φίλων καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ μεταβῇ τὴν 16 τρέχοντος μηνὸς ἄνθρωπός μας εἰς Χαλκίδα, ὅπως ἐξετάσῃ καταλλήλως ἐὰν καταστρέφεται ἢ

άλληλογραφία. Ἐπειδὴ εἶχα συντάξει καὶ τὴν ἐπομένην προκήρυξιν, ἀφ' οὗ τὴν ἀνέγνωσα εἰς αὐτούς, τὴν παρέδωκα εἰς τὸν ἴδιον ἄνθρωπον, ἵνα ἐκτυπώσῃ εἰς Χανία χίλια ἀντίτυπα.—Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἐκτὸς τῶν ἄλλων λόγων, ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ πολιτευθῶμεν εἰρηνικῶς, διότι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ μὴ ἐκραγῇ ἀποτόμως ἐπανάστασις, ἣτις νὰ καταδικασθῇ ἔξω τῆς Κρήτης καὶ ἐντὸς αὐτῆς πρὶν γνωρισθῇ, οὐδὲ νὰ ἐκληφθῶμεν ὡς ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἀπὸ συνηθείας πλέον θέλουσι νὰ παρουσιάζωνται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπαναστάτου, ἀλλὰ νὰ προηγηθῇ εἰρηνικὴ ἐργασία καὶ τὸ κίνημα νὰ ἀρχίσῃ ἡρέμα διὰ νὰ δοθῇ καιρὸς καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ ἐξηγηθῶμεν εἰς τὸν πολὺν λαόν, τὸν ὅποιον κατέστησε τὸ κίνημα τοῦ 1889 δύσπιστον, ἢ μᾶλλον ἐχθρικὸν πρὸς τὰ τοιαῦτα κινήματα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ γίνῃ ἔξω τῆς Κρήτης οἰαδῆποτε ἐργασία, ἀναγκαία πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Ἐπίσης ἀποκρούομεν τὰ ἐγκλήματα, ἰδίᾳ τὰ κατὰ τῶν ἐντοπίων μουσουλμάνων, διότι θέλομεν αἱ ἀπ' ἀρχῆς ἐντυπώσεις περὶ τοῦ συσταθησομένου σωματείου νὰ εἶνε εὐνοϊκαί, νὰ μὴ χαρακτηρισθῇ δὲ ὑπὸ τῶν ξένων ὡς σωματεῖον, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε ἐγκλημάτων τούτων».

Προκήρυξις

«Ἀγαπητοὶ συμπατριῶται, Ἡ κατάστασις τῆς ἡμετέρας πατρίδος δὲν ἦτο καλὴ κατὰ τὰ τελευταία ἔτη ὑπὸ πᾶσαν μὲν ἔποψιν, ἰδίᾳ ὁμως λόγῳ δημοσίας ἀσφαλείας. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας κατέστη

πλέον ἀφόρητος ἔνεκα τῶν διαπραττομένων φόνων ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν κατὰ τῶν ἐργατικῶν καὶ φιλησύχων χριστιανῶν. Ἐνθυμεῖσθε τοὺς φόνους, οἵτινες διεπράχθησαν ἐν Κυδωνίᾳ κατὰ ὀπλαρχηγῶν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς ἡμετέρας Νήσου (*). Δὲν ἐλησμονήσατε δὲ καὶ τὰ γεγονότα τοῦ Ἀποκορώνου, καθ' ἃ τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἐντόπιοι μουσουλμάνοι χωροφύλακες, ἐφόνευσαν ἀόπλους καὶ εἰρηνικοὺς χριστιανούς ἄνευ λόγου, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἔνοπλοι χριστιανοὶ συνηθροίσθησαν περὶ τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεως, εἰς Βάμον. Ἦδη συμβαίνουσι ταῦτα ἐν ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ τῆς Νήσου, ἐν Σελίνῳ, ὅπου ἐντὸς δύο ἐβδομάδων ἐφονεύθησαν ὀκτὼ φιλήσυχοι χριστιανοί. Αὐριον δὲ πιθανὸν νὰ συμβῶσι τὰ ἴδια ἢ εἰς τὰς αὐτὰς ἢ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας.— Γνωρίζετε ἐπίσης, ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις οὐχὶ πρὸ πολλοῦ παρεκίνησαν τοὺς ἐν Ἀθήναις συμπατριώτας μας νὰ γράψωσι πρὸς τὴν Συνέλευσιν περὶ τῶν ἀφαιρεθέντων κατὰ τὸ 1889 προνομίων μας, ἀλλ' αὕτη ἔκλεισε τὰς θύρας τῆς χωρὶς νὰ κάμῃ περὶ αὐτῶν λόγον. Αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις εἶνε καὶ σήμερον αἱ αὐταὶ καὶ καθ' ἐκάστην γίνονται εὐνοικώτεραι διὰ τοὺς ὑποδούλους λαοὺς τῆς Τουρκίας, διότι ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἤρχισε νὰ ἀναγνωρίζῃ τὰ ἀνθρώπινα δίκαια τῶν ὑποδούλων καὶ νὰ θέτῃ αὐτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς.— Διὰ τοὺς δύο λοιπὸν τούτους λόγους, ἤτοι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν

(*) Σημ. Ἐκδ. Ἐν Ἀλημανοῦ Κυδωνίας εἶχε δολοφονηθεῖ ὁ Ροῦσος Χριστοδουλάκις, ὀπλαρχηγὸς Σφακίων, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ κ. Μ. Ρ. Κούνδουρου.

κατάστασιν τῆς ἡμετέρας νήσου καὶ ἔνεκα τῶν ἄλλων περισπασμῶν τῆς Τουρκίας, ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ συνέλθῃ ὁ χριστιανικὸς λαὸς, ἵνα σκεφθῇ περὶ τῆς τύχης του. Θεωροῦμεν δὲ κατάλληλον παρά ποτε ἄλλοτε τὴν περίστασιν νὰ ὑψώσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν φωνὴν μας ὑπὲρ τῶν δικαίων μας καὶ ἀποτεινόμενοι πρὸς τὰς φιλανθρωποὺς Εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις νὰ ἱκετεύσωμεν Αὐτάς, ὅπως ἀναγνωρίσωσι καὶ ὑποστηρίξωσι τὰ δίκαιά μας, ὡς ἀνεγνώρισαν καὶ ἐπιμένουσι παρὰ τῇ Ὑψ. Πύλῃ νὰ παραδεχθῇ τὰ δίκαια καὶ ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν, οἵτινες μάλιστα δὲν ἔχουσι θυσιάσει ὅσα οἱ Κρήτες πρὸς ἀπελευθέρωσίν των. Ὅθεν διὰ τὸν εἰρημένον σκοπὸν καλοῦμεν ἅπαντας τοὺς συμπατριῶτάς μας, τὸν χριστιανικὸν λαὸν τῆς Κρήτης, ἵνα παρευρεθῇ, καθ' ὅσον εἶνε αὐτῷ δυνατὸν, τὴν . . . Σεπτεμβρίου ἐ. ἔ. εἰς θέσιν . . . τῆς ἐπαρχίας, ὅπου θέλει ληρθεῖ ἡ ὀριστικὴ ἀπόφασις καὶ ὑπογραφεῖ τὸ σχετικὸν Ὑπόμνημα. — Ἐπειδὴ ὁμως τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων θὰ ζητηθῇ ἡ βελτίωσις τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος τῆς πατρίδος μας θὰ εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰρηνικά, διότι θὰ στηρίζωμεν τὰ αἰτήματά μας ἐπὶ τοῦ δικαίου, ὅπερ ἔχομεν ὑπὲρ ἡμῶν, προτρέπομεν πάντα φιλόπατριν ἐπαρχιώτην νὰ μὴ προσβῇ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας εἰς ἄδικα ἔργα, διότι ταῦτα ἀντιστρατεύονται εἰς τὸ συμφέρον τῆς ἐνδόξου ἡμῶν πατρίδος. — Ἐξεδόθη τῇ 10 Αὐγούστου 1895».

«Αὐτόθι, 17 Αὐγούστου 1895.—Εἰς τὸν ἀνθρωπὸν μας ἀπέβη ἀδύνατον νὰ ἐκτυπώσῃ τὴν προκήρυξιν, διότι εἰς οὐδένα διευθυντὴν τυπογραφείου ἐν Χανίοις ἠδυνήθη νὰ ἐμπιστευθῇ αὐτὴν· καὶ ἡ ἐκτύπωσις της εἰς τὸ

ἔξωτερικὸν θὰ ἀπαιτήσῃ πολλὸν χρόνον. Δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ εὔρη οὐδὲ πολὺγραφον, ἐν τούτοις περὶ τῆς ἀλληλογραφίας μᾶς ἐκόμισε τὴν εἶδησιν, ὅτι τὸ Ὑπόμνημα ἔφθασεν εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον.

Αὐτόθι, 20 Αὐγούστου 1895.— Ὁ χρόνος ἐπίγει. Πρὸ τοῦ χειμῶνος πρέπει νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ἐπανάστασις, διότι μετ' αὐτὸν εἶνε ἄγνωστον ἂν θὰ ἔχωμεν τὰ σημερινὰ δεδομένα. Ἐπειτα εἰς τὴν Διοίκησιν ὁσημέραι γεννῶνται περισσότεραι ὑπόνοιαι, πρᾶγμα, ὅπερ ἐννοῶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν κατέχω μετὰ τῶν ὑπαλλήλων. Ἐνεκα τούτου συνηντήθην σήμερον μετὰ τινῶν φίλων καὶ προσέδημεν εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ τόπου καὶ χρόνου τῆς συναθροίσεως. Ὁρίσαμεν δὲ τόπον μὲν τὸ Κληῆμα, θέσιν κειμένην μετὰ τῶν Ἀποκορώνου καὶ Σρακίων, χρόνον δὲ τὴν 3 Σεπτεμβρίου ἐ. ἔτους, καθ' ἣν προσκαλοῦμεν τὸν λαὸν νὰ παρευρεθῇ ἐκεῖ. Αἱ προσθηκαὶ τοῦ χρόνου καὶ τόπου ἐγένοντο εἰς τὰ χειρόγραφα ἀντίγραφα τῆς προκηρύξεως.

Αὐτόθι, 22 Αὐγούστου 1895.— Ἐξ Ἀθηνῶν ἐλάβομεν ἐπιστολὴν ὑπὸ χρονολογίαν 17 τρέχοντος μηνός, ὑπογεγραμμένην ὑπὸ τῶν Παρθενίου Περιδίου, Ἐμμ. Βαρδίδου, Νικολάου Νικολοῦδη καὶ Ματθαίου Μυλωνογιαννάκι, (τοῦ Χατζῆ Μιχάλη Γιάνναρη ἀπουσιάζοντος εἰς Τῆνον). Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἣτις ἐστάλη εἰς ἀπάντησιν τῆς ἰδικῆς μας, μαυθάνομεν, ὅτι τὸ Ὑπόμνημα «ὑπὸ κρητικὴν ἔποψιν εἶνε κάλλιστον», ἀλλ' ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις πολιτευόμενοι συμπατριῶταί μας ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι «νῦν δὲν πρέπει νὰ γείνη τι, ἀλλὰ νὰ μένωμεν ἥσυχοι, περιμένοντες τὸ πλήρωμα τοῦ

χρόνου», διότι ἡ Ἑλλάς θὰ ἐνισχύσῃ τὸν στόλον της καὶ «αὐτοῦτου γενομένου τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης εἶνε λελυμένον». Οἱ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὁμῶς ὑπογεγραμμένοι μᾶς λέγουσιν ὅτι αὐτοί, οἱ ἀμεσώτερον ἢ ἐκεῖνοι μετὰ τῆς Κρήτης συνδεόμενοι, ἐπιδοκιμάζουσι πληρέστατα τὰ ἐν τῷ Ὑπομνήματι.

«Αὐτόθι, 23 Αὐγούστου 1895.—Σήμερον ὑπεγράψαμεν ἔγγραφα συνοδευτικά τῆς προκηρύξεως, ἅτινα ἐπέμψαμεν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν τμημάτων Σφακίων, Χανίων καὶ Ρεθύμνης διὰ προσώπων, εἰς τὰ ὁποῖα παρηγγείλαμεν νὰ διακηρύττωσι καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐν Κλήμα γενησομένης συναθροίσεως. Ἐκ τῆς ἐργασίας δὲ ταύτης προέκυψε καὶ τὸ ζήτημα τῶν ὑλικῶν μέσων. Δι' ὃ ἀπεφασίσασαμεν νὰ γράψωμεν εἰς διάφορα μέρη καὶ νὰ πέμψωμεν εἰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπους πρὸς συλλογὴν βοηθημάτων. Ἐθεωρήσαμεν δὲ καταλλήλους διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην τὸν Ἱεροδιάκονον Γερμανὸν Ἀποστολάκιν καὶ τὸν Γεώργιον Κοτζαμπασάκιν, εἰς οὓς παρηγγείλαμεν νὰ ἐτοιμασθῶσι πρὸς ταχεῖαν ἀναχώρησιν.

«Αὐτόθι, 24 Αὐγούστου 1895.—Καὶ ἐξ ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβα σήμερον ἐκ Χανίων, μανθάνω, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ εἶδον, ὅτι πρόσωπα ἐκ τῶν γνωστοτέρων πολιτευομένων ὑποστηρίζουσιν ἤδη δημοσίᾳ, ὅτι πρέπει νὰ συγκεντρωθῇ περισσοτέρα ἐξουσία εἰς χεῖρας τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Σουλτάνου. Εἶνε τοῦτο ἀσφαλὲς δεῖγμα τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἔσχεν ἐπὶ τῶν πολιτευομένων τῆς Νήσου ἡ ἔκβασις τοῦ κινήματος τοῦ 1889. Ἀπελπισθέντες φρονοῦσι τώρα, ὅτι ἀφ' οὗ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποτινάξωμεν τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν πρέ-

πει νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν ἰσχυράν, ἵνα δυνηθῆ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν ἐν τῇ Νήσῳ, ἡ ἰδέα δὲ αὕτη ἀποτελεῖ σήμερον τὸ πολιτικὸν πρόγραμμά των. — Ἐν τούτοις διαφόρως πρὸς τὰς ἰδέας αὐτῶν παρὰ τῶ ἐπαρχιακῶ λαῷ γεννᾶται ἐξ ἀνάγκης, ἣν προκαλεῖ ἡ σημερινὴ θέσις του, ἡ σκέψις, ὅτι μόνον διὰ ξενικῆς κατοχῆς, ὑπὸ κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς, δύναται νὰ ἐπανέλθῃ ἡ δημοσία ἀσφάλεια καὶ τάξις καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ εὐημερία ἐν τῇ Νήσῳ. Ἡ ἰδέα αὕτη κοινολογεῖται παρὰ τῶ λαῷ. — Ἀντιθέτως καὶ πρὸς τὰς δύο ταύτας ἰδέας φρονῶ καὶ μετ' ἐμοῦ συμφωνοῦσιν ἐκεῖνοι, πρὸς οὓς ἦλθα μέχρι τοῦδε εἰς συνεννόησιν, ὅτι ἂν βαδίσωμεν πρὸς τὰ πρόσω καὶ αὐτονομηθῶμεν, ἦτοι ἔάν ἡ Κρήτη ἀποδοθῆ εἰς ἑαυτὴν, αὕτη θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναμορφώσεως καὶ προόδου καὶ ἀπὸ γενικωτέρας ἐθνικῆς ἀπόψεως θὰ ὠφεληθῆ. Ὡστε αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔχει τὸ κίνημα, τὸ ὁποῖον παρσκευάζομεν ἤδη, καὶ αὕτη εἶνε ἡ ὁδὸς, τὴν ὁποίαν θὰ διανοιξῶμεν προσεχῶς καὶ θὰ βαδίσωμεν, μὴ ἀποκλειομένης ὅμως καὶ τῆς ἀμέσου—ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν κατὰ τὴν πορείαν μας εὕρωμεν τὰ πράγματα παρέχοντα πρὸς τοῦτο ἐλπίδας ἐπιτυχίας».

Αὕτη ἦτον ἡ τελευταία σελίς, τὴν ὁποίαν ἔγραψα ἐν Βάμῳ, διότι περὶ τὴν 2αν ὥραν τῆς νυκτὸς μᾶς ἀνήγγειλε φίλος, ὁ Ἀντώνιος Καραθανάκις, ὅτι ἡ Διοίκησις Σφακίων ἔλαβε τηλεγράφημα ἐκ Χανίων, ὅπως ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὰ ὑπὸ τὰ ὄμματά της τεκταινόμενα. Ἐμάθομεν δὲ κατόπιν, ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἀντιπρόσωποι, μεταβαίνοντες εἰς Ἀθήνας, ἐνεπιστεύθησαν εἰς τινα

εις Χανία τὸν σκοπὸν τῆς μεταβάσεώς των καὶ ἐντεῦθεν ἡ Διοίκησις εἶχε λάβει τὰς πληροφορίες της. Ἀλλ' ἡμεῖς τὴν αὐτὴν νύκτα ἐγκατελείψαμεν τὸν Βάμου μετὰ τοῦ ἀχωρίστου συντρόφου καὶ ἀνεψιοῦ μου Γεωργίου Ν. Κατσουλογεώργη, τοῦ Γεωργ. Πωλιουδάκι καὶ Ἐμμ. Τσούροδου, ὑπολοχαγοῦ τῆς Χωροφυλακῆς, (ὅστις ὅμως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του μετὰ δύο ἡμέρας) διήλθομεν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ μου διὰ τοῦ Μετοχίου Φιντριλάκι ἢ Ψύρι, ὁπόθεν παρέλαβα τὰ ἀντίγραφα τοῦ Ὑπομνήματος καὶ τῆς προκηρύξεως, ἅτινα ἐμπιστευτικῶς εἶχα δώσει ἐκεῖ πρὸς ἀντιγραφὴν, καὶ ἀνήλθομεν εἰς Ἀσκύφου, ὅπου, εὐρισκόμενος ἐν τῷ μέσῳ ἡρώϊκῶν φίλων καὶ συγγενῶν, δὲν διέτρεχα κινδύνους. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἦλθεν ἐκεῖ ἐκ Βάμου καὶ ὁ ἐκ τῶν συνεργατῶν μας Σταῦρος Χριστοδουλάκις, ὅστις μᾶς ἀνήγγειλεν, ὅτι καὶ ἄλλος συνεργάτης, ὁ Στυλ. Φωτάκις, ἀνεχώρησεν ἐκ Βάμου, μεταβλς εἰς Ἄγ. Βασιλείον. Οἱ δὲ Ἰωσήφ Λεκανίδης, Κ. Μαλινὸς, Σέργιος Καλλιγιάννης, Παπα-Μαλέκος, Παπα-Γαβριήλ, Ἐμμ. Φραντζεσκάκις, Χαράλαμπος Παπαδάκις, παρέμεινον ἐν Βάμῳ, ὁ δὲ Γεώργ. Μυλωνογιαννάκις ἐν Ἀρμένοις, προπαρασκευαζόμενοι, ὅπως μετὰ τῶν λοιπῶν συνεργατῶν μας, οἵτινες παρέμεινον ἐν τοῖς χωρίοις των, καὶ ὧν τὰ ὀνόματα ἀναφέρονται ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ μου, συναντηθῶμεν τὴν 3 Σεπτεμβρίου εἰς Κλῆμα.

Ἡ ἀναχώρησις μας ἐκ Βάμου ἐγνώσθη εἰς τὴν Γεν. Διοίκησιν, ἴσως δὲ σαφέστερον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀναχωρήσεώς μας, ὥστε τὴν ἐσπέραν τῆ 27 ἰδίου μηνὸς ἔλαβον ἐκ Χανίων παρὰ τοῦ χριστιανοῦ γραμματέως τῆς

Γεν. Διοικήσεως τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν «Κύριε Μ. Κουνδουράκι. — Ἡ Α. Ἐξοχότης, ὁ Γεν. Διοικητής, ἐνετείλατό μοι, ὅπως σᾶς γράψω νὰ ἔλθητε ἐνταῦθα, ὅπου θέλει σᾶς ὀμιλήσει». — Ἀπήντησα ὅτι χρησιμοποιοῦ τὴν εἰκοσαήμερον ἄδειαν ἀπουσίας πρὸς τὸν σκοπὸν οἷ ὄν τὴν ἐζήτησα, πρὸς διευθέτησιν ὑποθέσεων ὄρφανικῶν τοῦ ἀνεψίου μου, καὶ ὅν ἠδυνάμην νὰ μεταβῶ εἰς Χανία.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ εἰργαζόμεθα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς συναθροίσεως, συνεννοούμενοι μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ ἄλλων προκρίτων τῶν ἐπαρχιῶν.

Ὁ δὲ Εἰσαγγελεὺς τῶν Ἐφετῶν Δζεβδέτ, προσποιούμενος ἀδιαφορίαν, μοὶ παρήγγειλε νὰ ἐνεργήσω ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν φονέων τοῦ ὀθωμανοῦ Τελῶνου Σρακίων, φονευθέντος κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας. Καὶ ἐπειδὴ ἀπέριψα καὶ τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὁ Διοικητῆς Σρακίων μοὶ ἔστειλε τὴν 1 Σεπτεμβρίου τὴν ἐπομένην «ἐπείγουσαν» ἐπιστολὴν. — «Κύριε Μ. Κουνδουράκι. — Κατὰ τηλεγραφικὴν διαταγὴν τῆς Σ. Γεν. Διοικήσεως προσκαλεῖσθε κατεπειγόντως νὰ μεταβῆτε εἰς Χανία, μὴ ἀναβάλλοντες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὴν παραχρῆμα αὐτόθεν ἀναχώρησίν σας, ἥτις δὲν πρέπει τὸ παράπαν νὰ ἐπιβραδύνη καὶ ἂν πρόκηται νὰ καταλίπητε ἡμιτελεῖς τὰς ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ τελῶνου ἀνακρίσεις».

Ἄλλ' ἢ Διοίκησι, δὲν παρέλειψε νὰ καταφύγῃ καὶ εἰς πᾶν ἄλλο μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκε. Διότι παρὰ φίλου πιστοῦ ἔμαθα, ὅτι ὁ Ἐμὶν-Πασσᾶς, ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς Κρήτης, (ὅστις ἐλέγετο καὶ προϊστάμενος τῶν τουρκικῶν δολοφονικῶν κο-

μιτάτων) παρήγγειλεν εἰς πρόφην ἀξιωματικὸν τῆς χωροφυλακῆς, ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ δώσῃ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε μὲ δολοφονήσῃ γενναίαν ἀμοιβὴν καὶ ὅτι πлагίως ὁ εἰρημένος κύριος ὑτέβαλε τὸ ζήτημα εἰς τινα πρόσωπα. Οὐχ' ἦττον εὐρισκόμενος μεταξύ πολλῶν φίλων καὶ τῶν ἀρίστων συντρόφων, μεθ' ὧν ἐγκατέλειψα τὸν Βάμον, ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ἀσφαλῆ. Ἐπειτα δὲ αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ἐμὶν-Πασσᾶ ἠϋξήσαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἰπποτικοῦ καὶ ἀνδρείου συγγενοῦς μου, λοχαγοῦ δὲ τῆς χωροφυλακῆς Σφακίων, Σταύρου Μπίρη, σταθμεύοντος τότε ἐν Ἀσκύφῳ.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἔλαβα ἐκ Χανίων καὶ τὴν ἐπομένην ἀπὸ 31 Αὐγούστου 1895 φιλικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας κ. Ἐμμ. Κασιμάτη: «Φίλε κ. Μανούσε — Ὁ κύριος Βιλιώττης πληροφωρηθεὶς, ὅτι τὴν προσεχῆ Κυριακὴν πρόκειται νὰ γίνῃ συνάθροισις ἐν Κλήμα μ' ἐπεφόρτισε νὰ σᾶς γράψω τὴν παρούσαν, δι' ἧς σᾶς συνιστᾷ πρὸς ὄφελος τῆς Κρήτης νὰ μεταχειρισθῆτε ὅλην τὴν ἐπιρροὴν σας νὰ μὴ λάβῃ αὕτη χώραν, διότι ἔσεται πρόξενος κακοῦ. Καὶ ἐγὼ ὡς ἰδιαιτέρος φίλος σᾶς συνιστῶ τὸ ἴδιον. Ἀποφύγετε συνάθροισιν Κλήματος». — Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μοῦ ἐγεννήθη διπλῆ σκέψις: ἢ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἀπέρρει καθαρῶς ἐξ αὐτοῦ τοῦ κ. Βιλιώττη, ὡς Προξένου τῆς Ἀγγλίας, διότι ἡ Κυβέρνησις του δὲν ἤθελεν ἴσως παρὰ τὸ Ἀρμενικὸν νὰ παρουσιασθῆ καὶ Κρητικὸν ζήτημα, ἢ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἀπέρρει ἐξ ἐνεργειῶν τοῦ Διοικητοῦ Καραθεοδωρῆ-πασσᾶ, ἃς ἔκαμε καὶ παρὰ τῷ κ. Βιλιώττη. Ἀλλὰ δι' ἐκάτερον τῶν λόγων

τούτων ἢ ἐπιστολὴ δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὰς σκέψεις μου· καθ' ὅσον τοῦ μὲν Διοικητοῦ τῆς ἐνεργείας δὲν ἐλάμβανα ὑπ' ὄψει, παρὰ τὰς συμβουλὰς δὲ τοῦ Προξένου εἶχα τὴν πεποιθήσιν, ὅτι συνέφερον εἰς ἡμᾶς νὰ γεννηθῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Κρητικὸν ζήτημα (*).

Αὐτὰ συνέβησαν μέχρι τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1895, ὅτε ἐγένετο ἡ πρώτη λαϊκὴ συνάθροισις. Τώρα ὡς ἐπίλογος: Ἡ γενικὴ ἀρχὴ μου εἶνε ὅτι ἡ πεπαλαιωμένη πολιτικὴ τῶν ἐν Ἑλλάδι, καθ' ἣν ἡ ὑπόδουλος Κρήτη δὲν πρέπει νὰ βελτιωθῇ ἐσωτερικῶς δι' ἀποκτήσεως αὐ-

(*) Ἐνταῦθα γεννᾶται ἴσως ἡ ἐρώτησις: πῶς ἤρχισαν αἱ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Βιλιώττη σχέσεις. Τὸν Σίρ Ἀλφρέδον Βιλιώττην ἐγνώρισα ἐν Χανίοις ὡς Ἄγγλον Πρόξενον κατὰ τὸ 1889, ὅτε πολλάκις ἐζήτησα τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ὑπὲρ συγγενεῦς μου, τὸν ὁποῖον τὰ στρατοδικεῖα εἶχον καταδικάσει ὡς πολιτικὸν ἐγκληματίαν. Μετὰ ταῦτα πληροφορηθεὶς ὁ κ. Βιλιώττης, ὅτι παρ' ἐμοῦ ἠδύνατο νὰ μαυθᾷ μετ' ἀκριβείας ὅ,τι θὰ ἐλάμβανε χώραν ἐν τῷ Τμήματι Σφακίων, μοι ἐπρότεινε καὶ τῷ ὑπεσχέθην νὰ καθιστῶ αὐτῷ γνωστὸν ὅ,τι σχετικὸν πρὸς τὴν διαγωγὴν τῶν τουργικῶν ἀρχῶν θὰ συνέβαινεν ἐκεῖ. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ 1890 καὶ ἐντεῦθεν ἔγραφα αὐτῷ. Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζαν πάντες σχεδὸν τὰς μετὰ τοῦ κ. Βιλιώττη σχέσεις μου, διότι καθ' ὄν χρόνον ἔγραφα αὐτῷ μοι ἐδόθη εὐκαιρία νὰ τῷ ἀναφέρω περὶ ὑποθέσεων διαφόρων προσώπων, ἐγεννᾶτο παρὰ πολλοῖς ἡ ἰδέα, ὅταν ἐγκατέλειψα τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνῆλθον εἰς τὰ ὄρη, ὅτι ὅ,τι ἐπεχείρουν ἐξ ἀτομικῆς πεποιθήσεως, τὸ ἐπεχείρουν κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ καὶ τὴν προδιάθεσιν ταύτην ἐνίσχυσον κατόπιν αἱ διαδόσεις τοῦ Ἑλληνοῦ Προξένου Ν. Γεννάδη καὶ τῶν ὀργάνων του, ζητούντων διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ μὲ διαβάλωσι παρὰ τῷ λαῷ. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν τῶναντιον μὲ ἐνίσχυσον, διότι ὁ ἐπαρχιακὸς πληθυσμὸς ἀκούων, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐγεννᾶτο ἐξ ὑποκινήσεως Ἀγγλικῆς, ἀνελάμβανε πλείοτερον θάρρος. Ὅθεν ἐγὼ ἔλεγα μὲν εἰς τοὺς ἐρωτῶντάς με τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὸ κίνημα ἦτο αὐθόρμητον, δὲν ἔβλεπα ὁμῶς καὶ μετὰ δυσαρρεσκείας τὸν πόλεμον τοῦτον τῶν ἀντιπάλων μου.

τονομίας, εἶνε ἀδικαιολόγητος καὶ σφαλερά· διότι ἡ ἀπόκτησις τῆς πλήρους Αὐτονομίας θὰ καταστήσῃ τὸν ἑλληνικὸν τῆς Νήσου πληθυσμὸν ἰσχυρότερον καὶ θὰ προσδώσῃ εἰς Αὐτὴν ὄψιν ἑλληνικωτέραν· ἐφ' ὅσον δ' Αὕτη λαμβάνει τοιαύτην χροιάν ἐξασφαλίζεται πλειότερον ἀπέναντι τῶν ποικίλων κινδύνων, οὓς τυχὸν διατρέχει.—

Ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις περὶ ἀμέσου-ἐνώσεως τῆς Κρήτης, ἃς ἐν παντὶ καιρῷ θέλουσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι, καταστρέφουσι τὴν νῆσον ἀνωφελῶς, ἐν ᾧ συγχρόνως αἱ τοιαῦται ἐπαναστάσεις διατηροῦν ἐν Ἑλλάδι τὴν ἰδέαν, ὅτι αὗται πληροῦσιν ἐπαρκῶς τὰς ὑποχρεώσεις ἡμῶν ὡς Ἔθνος. Ἰκανοποιουμένης δὲ οὕτω τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας ἐκεῖ, δὲν φροντίζουσι, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, νὰ διοργανωθῶσιν ἐκεῖνοι ὡς κράτος, παρ' οὗ νὰ ἐλπίζωσι σπουδαίαν ἀρωγὴν οἱ ὑπόδουλοι ἑλληνικοὶ πληθυσμοί.—

Εἰδικώτερον πρὸς τὴν προκειμένην ἐπανάστασιν λέγω, ὅτι ἡ Κρήτη ἐκ τῆς ἰδίας πρωτοβουλίας δὲν εἶχεν ὠφελῆθῃ εἰσέτι, εἴτε διότι ἐκ τῶν ἀγώνων Τῆς δὲν ἠδυνήθη ἡ ἰδία νὰ ὠφελῆθῃ, εἴτε διότι δὲν εἶχε πρωτοβουλίαν κατ' αὐτούς, ἀλλὰ παρέδιδε τὴν τύχην Τῆς εἰς χεῖρας ἄλλων. Ἦδη ἐπεδιώξαμεν ἡμεῖς οἱ ἰδίας πρωτοβουλίας τὴν ἀπόκτησιν πλήρους Αὐτονομίας, διότι οὕτω νομίζομεν, ὅτι, γινόμενοι κύριοι ἡμῶν αὐτῶν, ἐξασφαλίζομεν καὶ τὴν ἐθνικὴν (διὰ τῆς ἐνώσεως) λύσιν τοῦ ζητήματος. Ἐκρούσαμεν δὲ δι' ἐπιτυχῶν ἀγώνων τὴν εὐρωπαϊκὴν θύραν καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ Εὐρωπαϊκῆ διπλωματία, παραλαβοῦσα εἰς χεῖράς της τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἐξακλουθητικῶς ἔκτοτε μεριμνᾷ περὶ αὐτοῦ· ἤτοι

ἀπὸ πολλοῦ ἐπετύχομεν εἰς τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ὑποθέσεως. Τώρα ἡ θέσις ἡμῶν τῶν κρητῶν ἐν τῷ ζητήματι τῆς νήσου εἶνε παθητική. Ἀπόκειται δὲ πλέον ἐν τῇ τελικῇ ἀποφάσει τῶν Μεγάλων Δυνάμεων νὰ ἴδωμεν ἐκεῖνο, ὅπερ μετὰ πεποιθήσεως ἀναμένομεν: ὅτι ἡ προκειμένη ἐπανάστασις ἀνέτρεψε διὰ παντὸς τὴν ἀπὸ αἰῶνων ἐγκατασταθεῖσαν ἐπὶ τῆς Νήσου Τουρκικῆν Δεσποτείαν καὶ ὅτι ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτῆς τὴν Ἐθνικὴν ἡμῶν Ἐξουσίαν.

Σραχία, 29 Ἰουλίου 1897.

Μεθ' ὑπολήψεως

M. P. Κουνδουράκις (Κούνδουρος)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ ΕΚΔΟΤΟΥ

Εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας, ὡς ἐκ τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν σταματοῦν (3 Σεπτεμβρίου), δὲν ἀναφέρονται ὀνόματα Μεταπολιτευτικῶν, οἵτινες παρουσιάζονται εἰς τὰς πρώτας συναθροίσεις καὶ τὰς πρώτας μάχας, καὶ οἵτινες εἰσι, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ κ. Κούνδουρου, οὔτινος ἔσχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ λάβωμεν γνῶσιν, ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως. Ὡς λ. χ. δὲν ἀναφέρονται ἐκ μὲν τοῦ Ἀποκορώνου οἱ Ἀναγνώστης Κουρῆς, Ἰωάννης Ἀ. Γιανναράκης (ἢ Γλασεμῆς), Μανῦσος Κανούπης, Θεοκλῆς Κακατσάκης, Ἄντ. Παπαντωνάκης, Πετρομάρκος κλπ. ἐκ δὲ τῶν Σφακίων οἱ Σταῦρος Πολέντας, Μπικουδάρης, Μάρκος Ζερβός, Σπ. Βαρδινογιάννης, Γεώργιος Παπαδάκης ἢ Γλαταγάνας, Ἀνδρέας Κορκακάκης. ὡς καὶ ὁ πλοίαρχος τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ν. Μαλανδράκης, ὅστις διενήργει τὴν μεταγωγὴν τῶν πολεμοφοδίων αὐτῆς, καὶ λοιποὶ ἐξ Ἀγίου Βασιλείου οἱ Μάρκος Δημητρακάκης, Βαβουράκης κλπ. ἐξ Ἀμαρίου οἱ Ἰωάν. Γενεράλης κλπ. ἐκ Μυλοποτάμου ὁ Γεώρ. Σκουλάς ἐκ Κυθωνίας οἱ Ἰωάν. Καλογερῆς, Γεώργιος Χναρᾶς Χ. Φραντζέσκος, Σταῦρος Ζουρίδης, Γεώργιος Μάντακας Ἐμμ. Μιχελέτος κλπ. καὶ οἱ Λεωνίδας Λιωνάκης καὶ Γεώρ. Κοκκαλᾶς ἐκ Κισσάμου.

Διόρθωσις τυπογραφικῶν σφαλμάτων καὶ παραλείψεων

Ἐν σελ. 3 τὸ : ὁ τότε Διοικητὴς τῆς Νήσου : ἀναγνωστέον οὕτω : ὁ τότε διορισθεὶς Διοικητὴς τῆς Νήσου.

Ἐν σελ. 4 τὸ : ἐκθέσω τὰς ἐδέας μου : διορθωτέον οὕτω : ἐκθέσω τὰς ιδέας μου.

Ἐν σελ. 7 τὸ : πρέλθη ἢ ἐλευθερία : διορθωτέον εἰς : προέλθη ἢ ἐλευθερία.

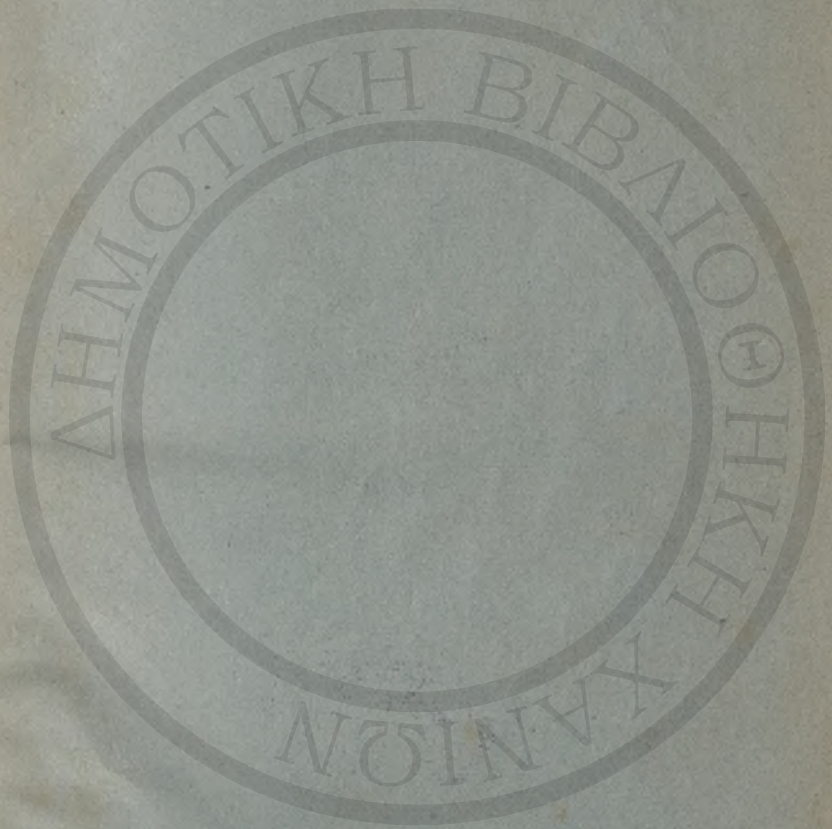
Ἐν σελ. 10 τὸ : ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν ἐγένετο ἐν Κρήτῃ : ἀναγνωστέον οὕτω : ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν πολιτευσομένων ἐγένετο ἐν Κρήτῃ.

Ἐν σελ. 21 τὸ : Ἐπειδὴ εἶχα συντάξει : ἀναγνωστέον οὕτω : Ἐπειδὴ δὲ εἶχα συντάξει.

УДК 621.372.01:621.372.01

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

26/14

